4
Burgerinitiatief Teken tegen Kernwapens

Aan de orde is het **debat** over **het burgerinitiatief Teken tegen Kernwapens (34419, nr. 1)**.

De **voorzitter**:
Ik heet in vak-K de minister van Buitenlandse Zaken welkom. Ook welkom heet ik de mensen op de publieke tribune en degenen die dit debat op een andere manier volgen. Verder heet ik de indieners van dit burgerinitiatief van harte welkom. In de voorzittersloge hebben plaatsgenomen: Boukje Pieters namens het Rode Kruis, Sandra Kalsbeek namens PAX, Annerieke Dekker ook namens PAX, Henk de Ligt namens ASN Bank en Freek Landmeter ook namens PAX. Welkom. Mevrouw Krista van Velzen zal vanaf het spreekgestoelte een toelichting geven op het ingediende burgerinitiatief. Ik verzoek de Kamerbewaarder om mevrouw Van Velzen naar het spreekgestoelte te begeleiden.

Mevrouw Van Velzen, u was al lid van de Kamer. Dat is al een tijdje geleden: van 2002 tot 2010. Voor u is dit dus geen onbekende plek. Welkom terug, zou ik zeggen. Voordat ik u het woord geef, merk ik op dat de afspraak is dat er tijdens de bijdrage van mevrouw Van Velzen niet geïnterrumpeerd mag worden. De Kamerleden mogen ook geen vragen stellen of opmerkingen maken. Ik denk dat de minister van Buitenlandse Zaken daar jaloers op mag zijn. U hebt vijf minuten spreektijd voor uw toelichting, mevrouw Van Velzen.

☐

Mevrouw **Van Velzen**:
Mevrouw de voorzitter, ik dank u en de geachte afgevaardigden voor de kans om hier vandaag te mogen spreken namens de 45.608 Nederlanders die het burgerinitiatief Teken tegen Kernwapens van het Nederlandse Rode Kruis, de ASN Bank en PAX hebben ondertekend. Deze 45.608 mensen roepen u op om een nationaal verbod op kernwapens in te stellen. Als u naar boven kijkt, ziet u dat de publieke tribune bomvol is. Dit is nog maar het topje van de ijsberg, want uit opiniepeilingen blijkt dat 85% van de Nederlandse bevolking van kernwapens af wil. Er is geen maatschappelijke steun voor een wapen dat geen onderscheid maakt tussen burgers en militairen, dat onbegrensd is in tijd en bereik en dat onacceptabele humanitaire consequenties heeft bij gebruik. Ook in de Kamer is er geen steun voor deze massavernietigingswapens. De aangenomen motie van de heer Sjoerdsma stelt dat de Nederlandse regering moet deelnemen aan toekomstige onderhandelingen over een internationaal verbod. Deze motie onderstreept de breedgedragen opvatting binnen de Tweede Kamer dat Nederland zich moet inspannen voor een wereldwijd verbod op kernwapens.

Ook internationaal is er geen steun voor kernwapens. Er is al door 115 landen een verbod op kernwapens ingesteld en 139 van de 195 landen wereldwijd willen nu onderhandelen over een internationaal verbod. Deze landen zijn het machteloze wachten op de kernwapenstaten beu en willen niet langer het risico lopen van ongevallen en inzet van kernwapens. Na het verbod op chemische en biologische wapens, landmijnen en clustermunitie is het nu de hoogste tijd om het destructiefste wapen dat de mensheid ooit heeft uitgevonden, te verbieden.

De bestaande fora zijn niet in staat gebleken om een kernwapenvrije wereld te verwezenlijken. Dat maakt een proactieve rol van afzonderlijke landen noodzakelijk. Helaas neemt de Nederlandse regering die rol nu nog niet op zich. Het zou de geloofwaardigheid van Nederland vergroten als de regering niet alleen spreekt over nucleaire ontwapening, maar zelf ook een concrete en uiterst significante stap zet: een nationaal verbod op kernwapens instellen. Vervolgens kan Nederland dan een voortrekkersrol op zich nemen bij de internationale onderhandelingen. De Nederlandse regering houdt op internationale fora immers krachtige pleidooien voor een wereld zonder kernwapens, maar wijst naar andere landen om die wens te gaan uitvoeren. De Nederlandse regering houdt vast aan de NAVO-kernwapentaak en de 22 kernwapens op de Zeelandsedijk in Volkel. Ze laat bovendien toe dat er over twee jaar nieuwe kernwapens naar Nederland komen. Nederland heeft zich daarmee internationaal geïsoleerd. Wij horen nu bij de minderheid van landen die het idee hebben dat kernwapens nog wel een rol moeten spelen in de huidige militaire en diplomatieke betrekkingen. De 139 landen die nu willen gaan onderhandelen over een internationaal verbod zien in Nederland helaas geen bondgenoot.

De Kamer heeft veelvuldig gedebatteerd over het kernwapenprobleem. Er zijn verschillende mooie moties aangenomen. Dit is het moment om het te gaan afronden en om concreet te worden. Ik vraag aan de afgevaardigden: wat moet de regering gaan doen? Gaat u accepteren dat er nieuwe kernwapens in Nederland geplaatst worden? Gaat u accepteren dat er wel een kernwapentaak voor de JSF komt, terwijl u een motie heeft aangenomen waarin staat dat dat niet mag? Gaat u accepteren dat Nederland de roep om een internationaal verbod niet omarmt?

Ik ken de twijfels die er bij sommigen van de afgevaardigden leven, bijvoorbeeld over de NAVO. De regering denkt dat het treffen van nationale maatregelen afbreuk zou doen aan onze positie als geloofwaardig bondgenoot. Het spijt me, maar dat is onzin. Ook binnen het NAVO-bondgenootschap zijn er namelijk landen die een nationaal verbod hebben ingesteld. Daarnaast zijn er meerdere landen die afstand hebben gedaan van Amerikaanse kernwapens op hun grondgebied. Ook zijn er landen die de grenzen gesloten houden voor kernwapens. Deze landen zijn nog steeds volwaardig NAVO-partner. Het kan dus gewoon. Het is een kwestie van willen. Het is een kwestie van politieke moed.

Een andere twijfel die bij u, afgevaardigden, leeft: Poetin. Er zijn voorstanders van kernwapens die naar president Poetin wijzen en die in zijn machtspolitiek de reden zien om niet alleen vast te willen houden aan het huidige arsenaal maar ook om te moderniseren. Alle kernwapenmachten zijn volop bezig met het vernieuwen van hun arsenalen. Alleen al de Verenigde Staten steken een biljoen dollar in het vernieuwen van kernwapens. Dat is een getal met twaalf nullen. Dat kun je je bijna niet voorstellen. Dat is een escalatie en een enorm risico voor de wereldbevolking. Zelfs bij een kleinschalig nucleair conflict zal het leven van miljarden mensen in gevaar worden gebracht.

PAX vindt dat wij ons moeten aansluiten bij de meerderheid die deze waanzin wil tegengaan door dit wapen van tafel

te halen en ervoor te zorgen dat het nooit meer zal worden gebruikt. We kunnen het ons simpelweg niet veroorloven om een oplopende spanning met Rusland als excuus te gebruiken om zelf geen stappen te zetten op het vlak van nucleaire ontwapening. Oplopende spanning ga je niet tegen met nieuwere, beter inzetbare kernwapens maar met de-escalerende maatregelen. Ik wijs erop dat in het verleden juist in tijden van oplopende spanning succesvol is onderhandeld over allerlei belangrijke wapenbeheersingsmaatregelen. U kent de afkortingen SALT, START, NPV. Door toe te treden tot het non-proliferatieverdrag heeft Nederland zich verplicht om te goeder trouw te gaan onderhandelen over nucleaire ontwapening. Die onderhandelingen en de daaruit volgende ontwapening zijn echter nog steeds niet begonnen. Dat komt omdat er geen stappenplan is en geen tijdslimiet is afgesproken.

Nederland kan een belangrijke rol spelen in het dichten van dat juridische hiaat, maar dan is het wel nodig om een kant te kiezen. Is Nederland nou voor nucleaire ontwapening of is de regering voor het vasthouden aan kernwapens zolang deze bestaan? Want allebei is niet langer een optie. Ban Ki-moon, de secretaris-generaal van de VN, die vorige week in Den Haag was, verwoordde het prachtig: "Mijn indringend verzoek aan iedereen is dit: wees de eerste die stappen zet. Wacht niet op anderen of op buurlanden om te beginnen met ontwapening en wapenbeheersingsmaatregelen. Als u het voortouw neemt, zullen anderen volgen." Er is een breed mandaat onder de bevolking en ook de Kamer wil af van de Nederlandse kernwapentaak. Het is dan ook tijd om dat voor eens en voor altijd vast te leggen in een verbod. Het kan. Wat nodig is, is politieke moed. Kernwapens verbieden, wie durft?

De **voorzitter**:
Mevrouw Van Velzen, dank u wel voor uw bevlogen bijdrage. Het is alsof u nooit bent weggeweest. U kunt weer plaatsnemen in de voorzittersloge.

Ik geef nu het woord aan de heer Van Bommel van de SP, de eerste spreker van de zijde van de Kamer.

☐

De heer **Van Bommel** (SP):
Mevrouw de voorzitter. 70 jaar geleden, in 1946, nam de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties haar allereerste resolutie aan. Daarin worden staten opgeroepen om de wereld kernwapenvrij te maken. Jaren later, in 1970, trad het non-proliferatieverdrag in werking, dat een wereldwijd geaccepteerde verplichting bevat om een kernwapenvrije wereld te bewerkstelligen, de zogenaamde Global Zero. Alhoewel in de afgelopen decennia met name Rusland en de Verenigde Staten hun kernwapenarsenaal hebben afgebouwd, komt er weinig terecht van een kernwapenvrije wereld. Er zijn nog altijd zo'n 16.000 kernwapens in de wereld, in 9 landen. Tezamen kunnen die de wereld vele malen vernietigen. Veel van de kernwapens, ook de Amerikaanse wapens die in Nederland en andere landen in Europa zijn gestationeerd, worden gemoderniseerd. Dat kost klauwen met geld en zorgt er bovendien voor dat ze gemakkelijker inzetbaar worden. Dit gebeurt tegen de achtergrond van hoog oplopende spanningen tussen oost en west, waarin nucleaire retoriek niet wordt geschuwd.

De SP is zeer verheugd met de handtekeningenactie van PAX, het Rode Kruis en de ASN Bank waardoor dit debat over het burgerinitiatief Teken tegen Kernwapens mogelijk is geworden. De drie organisaties hebben meer dan 45.000 handtekeningen opgehaald. Al deze mensen, onder wie meerdere burgemeesters, tekenden voor een nationaal verbod op kernwapens, de ergst denkbare vernietigingswapens. Dat is een alomvattend verbod op gebruik, bezit, ontwikkeling, productie, financiering, stationering en overdracht van kernwapens onder alle omstandigheden. Met deze oproep geven de ondertekenaars gehoor aan de opvattingen die leven onder de bevolking, die al geruime tijd in ruime meerderheid van kernwapens af wil. De oproep sluit ook aan bij de opvatting van een grote meerderheid van staten. Er zijn bijna 140 landen die pleiten voor een verbod.

In reactie op het burgerinitiatief schrijft de minister dat Nederland zich inzet voor complete nucleaire ontwapening. Dat is niet geloofwaardig. In de afgelopen jaren zijn namelijk geen serieuze stappen gezet in die richting. De minister blijft bijvoorbeeld vasthouden aan de kernwapentaak die ons land in NAVO-verband heeft. En in de Verenigde Naties treedt Nederland vaak remmend op bij resoluties die echt iets willen veranderen. Ook weigert het kabinet moties van de Kamer uit te voeren, bijvoorbeeld de motie van mijn collega Jasper van Dijk waarin wordt uitgesproken dat de vervanger van de F-16, de JSF, geen nucleaire taak mag hebben. Daarnaast neemt Nederland in de internationale discussie over ontwapening een afwachtende houding aan. De gedachte lijkt dat zolang Rusland niet ontwapent, van de Verenigde Staten en de NAVO niet verwacht mag worden dat zij eenzijdig ontwapenen. Wat dit laatste betreft, voelt de SP veel meer voor het standpunt van de secretaris-generaal van de Verenigde Naties, Ban Ki-moon, die we vorige week nog in de Tweede Kamer ontvingen. Hij doet een indringend verzoek aan iedereen om de eerste te zijn die stappen zet en niet op anderen te wachten om te beginnen met ontwapenen. Als zelf het voortouw wordt genomen, zullen anderen volgen, aldus Ban Ki-moon.

De SP spreekt voor de volle 100% steun uit aan het voorstel van PAX, het Rode Kruis en de ASN Bank om te komen tot een nationaal verbod op kernwapens. Mijn partij vindt het de hoogste tijd dat Nederland breekt met het ongeloofwaardige beleid dat niet tot resultaten heeft geleid. Wie pleit voor een kernwapenvrije wereld moet ook zelf bereid zijn daartoe actie te ondernemen. Daarvoor zijn nog genoeg mogelijkheden, ook voor NAVO-landen. In het verleden zijn er al eerder kernwapens uit Europa naar de Verenigde Staten retour gezonden. Dat kan en moet Nederland ook doen. Is de minister bereid de discussie daarover met zijn Amerikaanse collega's aan te gaan? Ook kan Nederland zich aansluiten bij al die landen die een internationaal verbod op kernwapens willen. Er kan werk gemaakt worden van het terugbrengen van de rol van kernwapens in militaire doctrines en er kan meer openheid worden gegeven over in Nederland aanwezige kernwapens. Ik hoor van de minister graag een reactie op deze voorstellen om een kernwapenvrije wereld, te beginnen in Nederland, dichterbij te brengen.

☐

Mevrouw **Van Tongeren** (GroenLinks):
Voorzitter. Ik begin met een compliment aan PAX, het Rode Kruis en de ASN Bank voor dit burgerinitiatief om dit

belangrijke onderwerp op de agenda te zetten en om dit voor elkaar te krijgen. Het is bij mijn weten de eerste keer dat een Nederlandse bank geholpen heeft een burgerinitiatief in de Kamer op de agenda te krijgen. Dat vind ik een dappere positionering van deze bank.

Ik begin met een quote. De bevolking der aarde heeft een wapen in handen dat zowel in omvang als in vernielende kracht alle andere overtreft. Geen verweer of verdediging is mogelijk. Materieel kunnen zij verwoestingen tot stand brengen welke ons verstand ver te boven gaan. Onze angst ervoor zal onze vrijheid vernietigen. Tot de aanval overgaan en trachten de wereld te overheersen zal ons hele leven en dat van verscheidene verdere generaties volkomen verwoesten. De aanwezigen zullen dit citaat herkennen als van de Amerikaanse wetenschapper Urey, die samen met zijn collega's Oppenheimer, Einstein en Bohr in 1946 al waarschuwde voor deze wapens. In datzelfde jaar deden de Verenigde Naties een oproep voor een kernwapenvrije wereld, zoals collega Van Bommel ook al zei. Maar daar zijn we nog lang niet.

Als ik naar de publieke tribune kijk, zie ik mensen met wie ik waarschijnlijk zij aan zij heb gedemonstreerd en de twee grote antikernwapendemonstraties in de jaren tachtig. Wij waren er toen tegen en zijn er nog steeds tegen. Elke stap voorwaarts moeten wij aangrijpen om naar die kernwapenvrije wereld te komen. GroenLinks was sinds haar oprichting tegen kernwapens en is dat nog steeds. Wij hopen dat steeds meer andere partijen zich hierbij aansluiten. Ik ben erg benieuwd naar de inbreng van D66, gezien de media-aandacht voor haar omarming van een kernwapenvrije wereld, te beginnen met een kernwapenvrij Nederland.

De kernwapens in Nederland hebben een beperkte strategische waarde. Deze wapens zijn niet nuttig ter afschrikking van dreigingen van bijvoorbeeld Rusland en de Baltische staten. Kernwapens in Nederland zijn zo nuttig als de tepels op een mannetjesvarken, zei Frans Timmermans al. Malle dingen die absoluut zinloos zijn, zei Ruud Lubbers. We hoorden net ook dat er 949 landen zijn die een verbod op kernwapens willen. Onze regering staat in een soort spagaat. Ik ben benieuwd hoe de minister straks uitlegt hoe pijnlijk die spreidstand is. We willen een kernwapenvrije wereld, maar we willen geen kernwapenvrij land? Die redenering kan ik moeilijk volgen, tenzij wij nog steeds heel graag de hele nucleaire cyclus in Nederland willen hebben. Wij willen nog steeds URENCO openhouden, ondanks het feit dat de Duitse investeerders en Groot-Brittannië er eigenlijk vanaf willen. Wij willen nog steeds Borssele openhouden, ondanks een Kamermotie over de sluiting daarvan. De Tweede Kamer heeft herhaaldelijk verzocht hiernaar te kijken. Het ding kan eigenlijk niet meer. Het staat op het punt om genationaliseerd te moeten worden, omdat de financiële basis eronder weg is. Is dat de reden waarom de regering in zo'n spreidstand staat?

Het kabinet voert aan dat de NAVO een verbod op kernwapens niet toestaat, maar dat heeft mevrouw Van Velzen al keurig onderuitgehaald. Ik ben benieuwd naar de reactie van de regering daarop. Nederland moet zich aansluiten bij de meerderheid die kernwapens verbiedt. "Een kernwapenstaat kan niet worden gedwongen te ontwapenen; overtuiging is de enige weg", zo schrijft de minister. Nederland moet daar zijn rol in pakken. Zelf duidelijk afstand nemen van kernwapens is de meest overtuigende handelswijze die ik kan verzinnen. GroenLinks steunt daarom de inzet van het burgerinitiatief. GroenLinks is voor een Nederlands verbod op kernwapens. Kernwapens de wereld uit, te beginnen ook uit Nederland!

☐

De heer **Ten Broeke** (VVD):
Voorzitter. Ik feliciteer PAX met 40.000 handtekeningen om dit thema op de plenaire en dus de politieke agenda te krijgen. Daar stond het overigens al, maar ik feliciteer in het bijzonder onze oud-collega Krista van Velzen.

PAX wil een wereldwijd verbod op kernwapens en dus ook in Nederland. Nederland streeft binnen de NAVO al jaren naar de reductie en de uiteindelijke verwijdering van tactische oftewel substrategische kernwapens uit heel Europa op basis van onderhandelingen en reciprociteit. Het standpunt van de VVD-fractie is al die jaren helder: wij steunen die koers. Ook wij willen uiteindelijk naar een Global Zero. Daarover moet geen onenigheid bestaan. De onenigheid ontstaat bij de vraag hoe dit te bereiken. Want alle goede pogingen, alle goedbedoelde initiatieven en mooie speeches ten spijt: eenzijdig ontwapenen werkt niet. Daar heb ik geen mannetjesvarken voor nodig, want iedereen die iets weet van de ontwikkeling van varkens, weet dat het varkentje dat altijd aan de achterste mem ligt bij het vrouwtjesvarken — dat heeft wel tepels — zich niet ontwikkelt. Een geïsoleerde positie leidt er alleen maar toe dat de rest je negeert.

Eenzijdig ontwapenen werkt dus niet. Het nemen van eenzijdige stappen is onverstandig en ongewenst. In de huidige mondiale veiligheidssituatie geldt dat nog sterker dan tijdens het laatste decennium. Dit heeft een aantal redenen. De geopolitieke en geostrategische situatie dwingen ook degenen die nu openlijk flirten met eenzijdige ontwapening tot inkeer. Nergens wordt dat zo goed geïllustreerd als in de Verenigde Staten waar president Bush uiteindelijk veel significantere stappen ter ontwapening heeft genomen dan Obama. Onder Bush werd het aantal op scherp staande kernwapens teruggebracht van 10.000 naar ongeveer 5.000 stuks. Dat is een halvering. Sinds de veelbelovende speech van Obama in Praag over het sterk reduceren van het aantal kernwapens en de rol daarvan in de Amerikaanse veiligheidsdoctrine bleven concrete acties uit. Het aantal operationele kernwapens daalde onder Obama van 4.900 tot 4.700 stuks. Dus van een daling van 50% onder Bush, een halvering, ging men naar een daling van slechts 5% onder Obama. Dat is het verschil tussen speeches houden en echt iets doen. Bush sr. en Bush jr. waren verantwoordelijk voor de grootste afnames van het nucleaire arsenaal. Dat zijn cijfers die tot nadenken stemmen.

Mevrouw **Van Tongeren** (GroenLinks):
Het verschil tussen een mannetjesvarken en een vrouwtjesvarken laat ik maar even buiten beschouwing. Het citaat van Timmermans ging over het feit dat een mannetjesvarken geen tepels nodig heeft. Wij hebben afspraken over chemische wapens en het niet inzetten van bepaalde clustermunitie. Ik ga ervan uit dat de VVD nog steeds vindt dat wij onszelf moeten beperken en dat wij bepaalde wapens gewoon wereldwijd niet moeten willen. Als je weet dat in Hiroshima door één bom 80.000 burgers onmiddellijk omkwamen door de straling en de intense hitte, waarom zou datzelfde argument — het citaat dat ik net gaf — dan niet op kunnen gaan voor die onwaarschijnlijk verwoestende kernwapens?

De heer **Ten Broeke** (VVD):
Alle ABC-wapens, atoomwapens, biologische wapens en chemische wapens, moeten de wereld uit. Bij sommige wapens, zoals bij de chemische wapens, is er veel meer brede internationale steun — volgens mij hebben 195 landen akkoorden en resoluties op dat vlak ondertekend — dan bij andere wapens. Mijn fractie heeft een voorstel gedaan om chemische wapens, waarvan wij recentelijk, eind 2013, nog de inzet hebben gezien in Syrië, verder te beperken. Dat zijn concrete voorstellen om daar wat aan te doen. Tegelijkertijd zien we bij de andere wapens, met name nucleaire wapens, een toename van proliferatie, een toename van landen die denken dat ze veiliger zijn door wel nucleaire wapens te nemen. Als mevrouw Van Tongeren nu eens zou uitgaan van de realiteit, dan zouden wij tenminste nog iets kunnen bereiken, maar als zij alleen maar blijft wijzen op de verschrikking van het wapen, die wij hier geen van allen ontkennen, bereikt zij niets. Zij is Obama en ik ben in dit geval Bush.

Mevrouw **Van Tongeren** (GroenLinks):
Ik zie dit laatste maar als een compliment, want ik ben liever Obama dan Bush. Als 159 landen tegen chemische wapens zijn, is dat een overweldigende meerderheid en dan kunnen wij daarmee aan de slag. Als 139 landen van mening zijn dat zij zich in eigen land willen richten op geen kernwapens en beginnen met kernwapens het eigen land uit, dan vind ik de VVD dus niet aan mijn zijde? Zij acht het voor wereldvrede dus essentieel dat er op Nederlands grondgebied kernwapens zijn gestationeerd?

De heer **Ten Broeke** (VVD):
Over dit laatste heb ik geen uitlatingen gedaan en die zal mevrouw Van Tongeren ook niet van mij horen. Zij sprak over die 139 landen, maar 193 landen hebben de resolutie over chemische wapens geratificeerd. Toch is dat wapen twee jaar geleden nog ingezet. Dat moet mevrouw Van Tongeren tot denken stemmen. Dan kan zij wel zeggen dat zij liever Obama is, maar als het haar serieus is en zij deze petitie heeft getekend, moet zij hier juist geen Obama willen zijn. Hij had mooie speeches, maar hij deed niks!

De **voorzitter**:
Gaat u verder.

De heer **Ten Broeke** (VVD):
Recente ontwikkelingen hebben de ontwapening tot een nog complexer vraagstuk gemaakt. Met de rode lijn die Obama trok en vervolgens niet handhaafde in Syrië, werd het signaal aan staten gegeven dat ultimata, ook van grote landen, niet meer serieus worden genomen en dat je maar beter over een afschrikkingswapen kunt beschikken dan afhankelijk zijn van bondgenoten die niet betrouwbaar zijn.

Ook de gebeurtenissen in Oekraïne verdoven de prikkels tot ontwapening. In het Memorandum van Boedapest van 1994 deed Oekraïne afstand van zijn kernwapens. Het tekende het non-proliferatieverdrag in ruil voor de erkenning van soevereiniteit en veilige grenzen. Dat is een goed voorbeeld van eenzijdige ontwikkeling: 1.200 kernkoppen minder en een totaal veilige nucleairvrije staat, een derde van het Sovjetarsenaal. Welke les heeft Oekraïne hieruit getrokken? Het had die wapens beter kunnen bewaren of ze zelfs op Moskou moeten richten. Dat zegt Kiev nu. En de kans op een inval van de Krim was in hun ogen dan kleiner geweest.

Dat is een boodschap aan andere landen die denken dat bewapenen een betere garantie is voor de bescherming van de eigen veiligheid. Landen als Pakistan, Turkije, Jemen en Saudi-Arabië denken daar alle weer over. En dan hebben wij Rusland dat het niet zo nauw neemt met de territoriale integriteit van de buurlanden Georgië en Oekraïne. Rusland beschouwt die wapens als een escalatiemiddel, dat blijkt ook uit de laatste veiligheidsstrategie, waarmee confessionele conflicten kunnen worden bevroren. Ook in de Russische militaire oefeningen spelen kernwapens een niet te onderschatten rol. In 2013 hield Rusland een oefening die werd afgesloten met een simulatie van een nucleair bombardement op ... Warschau, een hoofdstad in de Europese Unie!

Al deze ontwikkelingen leiden ertoe dat wij van mening zijn dat je niet zomaar eenzijdig stappen kunt zetten. Dat is het gelijk en het bewijs van de afgelopen jaren. Wat moet er wel gebeuren? Welke kansen ziet Nederland, en dus de minister, om de rol van Nederland als aanjager van internationale onderhandelingen en ontwikkelingen op het wereldtoneel te versterken? Een positie in de Veiligheidsraad, zouden wij die ooit krijgen, zou daarvoor bijvoorbeeld een belangrijk middel kunnen zijn. Ik heb al voorstellen gedaan voor chemische wapens. Langs die lijnen zou je ook kunnen denken over nucleaire wapens.

Tot slot benadruk ik dat niet alleen kernwapens aan modernisering toe zijn, ook de militaire en dus nucleaire doctrine van de NAVO moet worden gemoderniseerd op een wijze die beantwoordt aan de belangrijkste geopolitieke veranderingen binnen het NAVO-territorium en daarbuiten. Nederland moet bij die doctrinaire modernisering van de NAVO een voortrekkersrol durven spelen door in nucleair-strategische kennis te investeren en nieuwe ideeën over de nucleaire doctrine in te zetten. Is de minister bereid zich daarvoor in de NAVO in te zetten?

De heer **Van Bommel** (SP):
De heer Ten Broeke en de VVD zijn consequent in hun opvattingen: kernwapens als hoeksteen van het veiligheidsbeleid en daarbinnen ook moderniseren en verder ontwikkelen. Als je het beleid op deze wijze steunt en vormgeeft, lever je eigenlijk een bijdrage aan het verder verspreiden van kernwapens over de hele wereld. Mijn vraag betreft de positie van Nederland. In de Nederlandse discussie, de heer Ten Broeke deed het net ook, wordt geen openheid gegeven over de aanwezigheid van kernwapens in Nederland. In de NAVO is en mag wel over dit thema worden gesproken. Deelt de heer Ten Broeke de opvatting van de SP dat wij ook in Nederland zouden moeten bevorderen dat er open kan worden gesproken over kernwapens die mogelijk aanwezig zijn in Nederland?

De heer **Ten Broeke** (VVD):
Ik ben er voorstander van dat er over substrategische of tactische kernwapens wordt gesproken in NAVO-verband, net als over tactische kernwapens in Europa.

De heer **Van Bommel** (SP):
De heer Ten Broeke geeft antwoord op een vraag die niet is gesteld. Dat mag natuurlijk, maar het dwingt mij om mijn vraag te herhalen. Het gaat om de Nederlandse situatie. Daar is dit burgerinitiatief ook op gericht. Bij een groot deel van de Nederlandse bevolking bestaat bezorgdheid. Deelt u de opvatting van de SP dat de regering moet bevorderen dat wij over de Nederlandse situatie en de mogelijke aanwezigheid van kernwapens op Nederlands grondgebied zouden moeten kunnen spreken?

De heer **Ten Broeke** (VVD):
Ik ben voor gesprekken — ik heb daar net zelf toe opgeroepen — over de nucleaire strategie van de NAVO. Het moet altijd in NAVO-verband worden gezien. Dat ligt volgens mij ook besloten in de vraag. Over dat onderdeel van de vraag kan ik dus alleen maar zeggen: natuurlijk moet daar in NAVO-verband over gesproken worden. Voor de rest neem ik er afstand van dat de heer Van Bommel zojuist zei dat deze klassieke VVD-benadering juist aan proliferatie bijdraagt. Het omgekeerde is het geval, zoals ik net heb betoogd met het voorbeeld van Oekraïne en het niet handhaven van de rode lijn door de Amerikanen in Syrië. Dat heeft er nou juist aan bijgedragen dat staten de conclusie hebben getrokken dat ze meer nucleaire wapens moeten hebben in plaats van minder. Dat zou ook de initiatiefnemers en partijen als de SP aan het denken moeten zetten. Dat doet het vandaag helaas niet.

De **voorzitter**:
De heer Van Bommel voelt zich aangesproken om daarop te reageren.

De heer **Van Bommel** (SP):
Natuurlijk, voorzitter. Waar het om gaat, is dat we allemaal kunnen constateren dat dit wapen geen onderscheid maakt tussen militairen en burgers. In die zin is het een verwerpelijk wapen. Daarover is een uitspraak gedaan door het Internationaal Gerechtshof. Er zijn internationaal in het nonproliferatieverdrag doelstellingen genoteerd waar ook de VVD zich achter schaart. Tegelijkertijd zien we dat er geen serieus werk wordt gemaakt met ontwapening op het gebied van kernwapens. Nederland blijft daarin achter bij sommige andere landen, ook in Europa. Dat zou de heer Ten Broeke moeten aanspreken.

De **voorzitter**:
Het woord is aan de heer Voordewind.

De heer **Voordewind** (ChristenUnie):
Daar gaat mijn vraag eigenlijk ook over. De heer Ten Broeke houdt een vlammend betoog dat kernwapens de wereld uit moeten. Dat vindt de VVD al jaren, maar dat moet dan wel tweezijdig gebeuren. Is de VVD op dit moment dan tevreden over de inzet van deze minister van Buitenlandse Zaken? Diezelfde minister zegt in een brief dat het op dit moment niet opportuun is om er vol op in te zetten.

De heer **Ten Broeke** (VVD):
Als we een positie in de Veiligheidsraad zouden kunnen bemachtigen, waar we met z'n allen natuurlijk op hopen, dan zou dat weleens een mooi middel kunnen zijn om met een aantal nucleaire staten die ook in de Veiligheidsraad zitten, te bekijken of we iets verder kunnen komen. Maar nogmaals, eenzijdigheid heeft de afgelopen jaren keer op keer bewezen te leiden tot het omgekeerde. Speeches van Obama leiden tot het omgekeerde. Het niet handhaven van een rode lijn leidt ertoe dat nog meer staten nucleaire wapens willen bemachtigen. Het eenzijdig ontwapenen van Oekraïne, van een derde van het Sovjetarsenaal, waarbij vervolgens grenzen niet worden gerespecteerd, leidt ertoe dat men in Kiev denkt: hadden we ze maar gehouden. Eenzijdige stappen leiden tot meer onveiligheid. Dat is de les van de afgelopen jaren.

De heer **Voordewind** (ChristenUnie):
Dat betoog en die inzet van de VVD zijn helder. Maar wij weten nog niet of we deel uitmaken van de Veiligheidsraad, dus het is een beetje toekomstmuziek. Op dit moment doen wij mee in de open-ended working group. Daar zouden wij een proactievere houding kunnen aannemen dan nu het geval is. Dat lezen wij ook in de brief van de minister, die zegt dat het moeilijk is gegeven de omstandigheden met de dreiging van de Russen. Vindt de VVD dat deze minister misschien toch een steuntje in de rug kan gebruiken?

De heer **Ten Broeke** (VVD):
Deze minister heeft over het algemeen van mij geen steuntjes nodig, en op dit vlak denk ik ook niet. Ik denk dat hij ervan overtuigd is. Wij zijn vorig jaar met hem in New York geweest. Daar hebben wij een bevlogen minister gezien als het gaat om nucleaire non-proliferatie en het omlaag brengen van de aantallen. Daar heeft Nederland volgens mij dus niet zo veel aanmoediging voor nodig. Wat Nederland natuurlijk nodig heeft, is leverage, want wij zijn een niet-nucleaire staat. Nederland heeft het nodig dat we nou eens overeenstemming bereiken en niet voortdurend de minister op pad sturen met onmogelijke opdrachten. Daarom probeer ik een mogelijke opdracht te verzinnen. U hebt mij net gehoord over de positie van de Veiligheidsraad. Daar heb ik een tweede punt aan toegevoegd. Dat vergt dan ook dat de Kamer erkent dat we investeren in nucleaire kennis, die we bijvoorbeeld met URENCO hebben opgebouwd, en dat we die niet ook nog weggooien. Die positie moeten we, zoals ook met het NSS-debat in Nederland is gebleken, inzetten om de landen die nu misschien de verkeerde conclusie trekken, op het juiste pad te brengen. Daar zie ik ruimte voor.

☐

De heer **Sjoerdsma** (D66):
Voorzitter. Debatten over kernwapens en zeker een debat als vandaag over het burgerinitiatief Teken tegen Kernwapens zijn voor mij altijd een beetje persoonlijk. Mijn grootouders aan moederskant zaten beiden, gescheiden van elkaar, in jappenkampen toen de Amerikanen twee atoombommen lieten vallen op Nagasaki en Hiroshima. Het betekende voor hen niet alleen dat zij vrijkwamen, het betekende ook voor hen dat zij de jappenkampen overleefden. Dat maakt mijn positie vandaag een beetje raar. Ik had hier wellicht niet gestaan zonder atoombom, maar nu ik er

sta wil ik toch pleiten voor een wereld zonder atoombommen.

Kernwapens de wereld uit. Dat wil Obama, dat willen de oud-premiers Lubbers en Kok. Dat willen de mensen achter dit burgerinitiatief, PAX, het Rode Kruis en ook alle belangstellende op de tribune. En ik dank ze hartelijk voor hun werk. Kernwapens de wereld uit. Je wilt dat liever vandaag dan morgen, maar het kan niet van vandaag op morgen. De fut lijkt eigenlijk een beetje uit de discussie nu de spanningen tussen Rusland en het Westen weer oplaaien. Wij hoorden net al collega Ten Broeke. Dat maakt het echter juist belangrijker om betekenisvolle stappen te zetten, dat maakt het juist belangrijker om in de richting te gaan van die Global Zero.

Ik heb drie voorstellen van mijn kant vandaag. Dat is ten eerste openheid over de kernwapens in Nederland en de afspraken daarover met de Verenigde Staten. Laat het afgelopen zijn met die poppenkast over Volkel. Transparantie hier maakt het bovendien ook veel moeilijker voor Rusland om te weigeren transparant te zijn over zijn arsenaal. Dat lijkt de minister overigens ook te vinden, want hij sprak tot op het hoogste niveau in de Verenigde Staten en was ook aan het onderhandelen hierover in de NAVO. Mijn fractie is erg benieuwd naar de stand van zaken in de gesprekken hierover. Ik vraag de minister om hierop in te gaan. Mijn fractie wil ook graag weten welke afspraken Nederland en de Verenigde Staten destijds hebben gemaakt over de plaatsing en het onderhoud van kernwapens in Nederland. Is de minister bereid om de bilaterale bedragen hierover naar de Kamer te sturen? Graag een reactie van de minister.

Ten tweede is D66 voor een wereldwijd verbod op kernwapens. Wij moeten de internationale discussie openbreken. Wij pleiten voor een verdrag daarover. De Kamer heeft in een motie de minister daartoe ook de opdracht gegeven. Dat was een motie van de SP, de PvdA en mijzelve. Ik kijk even naar de heer Knops of zijn fractie die ook heeft gesteund, maar dit keer niet. De werkgroep is opgestart en Nederland gaat dus ook deelnemen aan de gesprekken. De minister zegt dat de timing van een verbod op dit moment nog niet zo goed is, maar dat staat haaks op een andere reactie van hem op het burgerinitiatief. Die was namelijk dat Nederland het idee van een kernwapenverbod in een kernwapenvrije wereld steunt. Wat wil de minister nu? Is het standpunt dat Nederland een kernwapenverbod en een kernwapenvrije wereld wil of zegt Nederland dat nu niet het moment is? Met welke boodschap en met welke agenda gaat Nederland deelnemen aan de gesprekken?

Tot slot, over een nationaal verbod. D66 wil dat Nederland geen kernwapentaken meer heeft. Ook de Kamer heeft zich in ruime meerderheid hierover uitgesproken en tegen de mogelijkheid om de JSF te bewapenen met kernwapens, al lijkt het kabinet die uitspraak naast zich neer te leggen. Een nationaal verbod op kernwapens zoals meer dan 115 andere landen hebben, ook bondgenoten van Nederland als IJsland en Litouwen, is nuttig. Ik denk dat dit nuttig kan zijn. Ik vind dat ook een sympathiek voorstel in het kader van Global Zero. Maar laten wij dat voorstel dan ook gebruiken om twee vliegen in één klap te slaan: niet alleen in Nederland geen kernwapens meer, maar dit ook gebruiken om elders op de wereld tot verdere ontwapening te komen. Dat is ook mijn oproep vandaag aan minister Koenders. In 2017 worden de kernwapens in Nederland gemoderniseerd. Gebruik die modernisering om de wereldwijde kernontwapening een slinger te geven. Maak Rusland duidelijk dat wij af willen van twintig kernwapens in Volkel en dat hun waarnemers desnoods te zijner tijd welkom zijn om dat onafhankelijk te monitoren, maar dat wij verwachten dat daar iets tegenover staat. Met andere woorden: gebruik deze druk vanaf de publieke tribune, vanuit de twee organisaties en vanuit de Nederlandse maatschappij om een slinger te geven aan een nationaal verbod en via dat nationaal verbod natuurlijk aan verdere kernontwapening. Is de minister bereid om dit voorstel te bespreken met de VS en onze NAVO-bondgenoten?

Ik rond af, want ik zie dat ik bijna door mijn tijd heen ben. D66 is voor een wereld zonder kernwapens, net als de Nederlandse burgemeesters, net als Obama en net als de mensen achter dit burgerinitiatief. Ik hoop dat we vandaag met elkaar, Kamer en kabinet, betekenisvolle stappen kunnen zetten naar een wereld zonder kernwapens.

Mevrouw **Van Tongeren** (GroenLinks):
Ik ben heel blij dat D66 zich nu ook aan de zijde van bijvoorbeeld GroenLinks schaart en pleit voor een kernwapenvrij Nederland. Ik ga ervan uit dat dit dan ook in het verkiezingsprogramma van D66 terechtkomt. Is D66 dan ook bereid om samen met GroenLinks op te trekken om URENCO gesloten te krijgen? Dat is een plek in Nederland waar wij weapons-grade uranium kunnen maken. Door het bestaan van URENCO heeft Pakistan kernwapens te pakken gekregen, doordat de kennis werd verspreid. Dit is een mooie eerste stap van D66. Is zij dan ook bereid om maatregelen in Nederland te treffen om verdere proliferatie van kernwapens tegen te gaan?

De heer **Sjoerdsma** (D66):
Ik geef mijn antwoord in twee delen. Het eerste deel betreft het vertrek van kernwapens uit Nederland. Dat is een relatief oude discussie, een discussie waarin de SP zich heeft gemengd, waarin oud-PvdA-Kamerlid Van Dam zich nadrukkelijk heeft gemengd, waarin de partij van mevrouw Van Tongeren zich heeft gemengd en waarin ook mijn partij zich heeft gemengd. We willen het liefste af van die kernwapens. Ze zijn niet alleen militair nutteloos maar, zoals collega Van Bommel al zei, ze zijn ook verwerpelijk gezien de consequenties van het gebruik ervan. Mevrouw Van Tongeren doet net alsof ze verbaasd is over het standpunt van mijn partij. Het lijkt me dat zij daar niet verbaasd over hoeft te zijn. Als zij bij eerdere debatten over nucleaire ontwapening was geweest, had zij dat ook consequent kunnen zien. Het standpunt van vandaag is geen nieuw standpunt.

Als het gaat om URENCO, snap ik de link die mevrouw Van Tongeren nu probeert te leggen eerlijk gezegd niet helemaal. Het burgerinitiatief ziet op kernwapens en niet op de civiele inzet van splijtstoffen en uranium. Over het sluiten van URENCO ben ik het niet eens met mevrouw Van Tongeren. Wel ben ik het helemaal met haar eens als het gaat om het beter toezien op waar het materiaal uiteindelijk naartoe gaat. Daarvoor heb ik mij persoonlijk onwaarschijnlijk hard ingezet. Ik herinner me nog dat ik door plaatsvervangend voorzitter Martin Bosma werd afgehamerd op basis van artikel 66 van het Reglement van Orde, toen ik me zorgen maakte over de vergunningen die het kabinet had afgegeven voor het transport van verrijkt uranium naar

Rusland. Daarmee ben ik het niet eens, maar dat betekent niet dat URENCO moet sluiten. Ik denk dat mevrouw Van Tongeren ook wel inziet dat dit a. niets te maken heeft met dit initiatief en b. ook een beetje haaks staat op sommige dingen waarvoor de centrale er is.

Mevrouw **Van Tongeren** (GroenLinks):
Dan kijk ik met enthousiasme uit naar het opnemen in het D66-verkiezingsprogramma van de stelling "Nederland kernwapenvrij". Fantastisch! Ik heb het er nog niet in kunnen vinden, maar als dit al heel lang het standpunt is, is dat heel mooi. Wat URENCO betreft zeg ik dat woordvoerders defensie en woordvoerders energie niet altijd contact hebben. Nederland heeft een andere positie in de internationale wereld omdat het de hele kernwapencyclus in huis heeft. Wij zijn een van de weinige landen die weapons-grade uranium kunnen maken en ook de kennis daarvoor hebben. Die kennis is onder andere in Pakistan terechtgekomen. Daarom is Pakistan nu een land dat kernwapens heeft. Als je serieus tegen kernwapens bent, moet je ook ervoor zorgen dat die kennis zich niet kan verspreiden. Je kunt wel zeggen dat je er zorgvuldig op toeziet dat het alleen civiel wordt toegepast, maar dat lukt natuurlijk niet. Dat hebben we al aangetoond. Wij weten ook niet zeker waar alle splijtstoffen naartoe gaan als ze Nederland uitgaan.

De **voorzitter**:
Wat is uw vraag, mevrouw Van Tongeren?

Mevrouw **Van Tongeren** (GroenLinks):
Ziet mijn collega van D66 in dat je niet kunt zeggen dat je geen kernwapens wilt terwijl je ondertussen URENCO rustig zijn gang laat gaan?

De heer **Sjoerdsma** (D66):
Het wordt nu wel een beetje vreemd. Toen ik debatten wilde aanvragen over die rare vergunningen en toen ik debatten wilde aanvragen over de wijze waarop er op deze vergunningen wordt gecontroleerd, vond ik nota bene de VVD aan mijn zijde. Ik kreeg onvoorwaardelijke steun van woordvoerder Fred Teeven. Van de zijde van GroenLinks kreeg ik te horen dat we dit maar ergens in een ander debat moesten fietsen en dat we hier niet zo prominent aandacht aan hoefden te geven. Dit is echt een beetje de wereld op zijn kop, zou ik willen zeggen.

De heer **Ten Broeke** (VVD):
Dat is wel het enige punt waarop de heer Sjoerdsma ons aan zijn zijde vindt. Ik feliciteer hem met het feit dat GroenLinks denkt dat D66 al zo is opgeschoven dat URENCO met steun van D66 gesloten kan worden. D66, althans de woordvoerder hier, de heer Sjoerdsma, zegt dat er niets nieuws aan hun standpunt is. Een prominent D66-lid, onze oud-minister van Defensie Joris Voorhoeve, zei vanochtend op BNR dat het allemaal natuurlijk weer goed bedoeld was, maar niet zo goed doordacht. De werkelijkheid, de realiteit, de internationale realiteit, waarmee over het algemeen de bijdrage van D66 doorspekt is, laat een kentering zien ten nadele van diegenen die in die richting stappen willen zetten. Heeft dat de heer Sjoerdsma nog een klein beetje aan het denken gezet?

De heer **Sjoerdsma** (D66):
De heer Ten Broeke heeft het natuurlijk niet alleen over een D66-lid, maar waarschijnlijk ook over de oud-VVD-minister Voorhoeve. Heeft hij mijn pleidooi gehoord? Heeft hij mijn pleidooi op BNR zelf beluisterd en heeft hij gehoord wat ik net heb gezegd? De heer Ten Broeke lijkt nu aan te sturen op het feit dat het enkel eenzijdig en het wegkijken van geopolitieke situaties is, maar dat is natuurlijk niet het geval. Wat ik net heb gezegd, zal ik voor collega Ten Broeke herhalen. Het is onwaarschijnlijk belangrijk dat we komen tot een nationaal verbod, want wij willen die kernwapens het liefst niet op ons grondgebied. We willen überhaupt een Global Zero wereldwijd. Ik heb ook gezegd — dat heeft collega Ten Broeke vast ook gehoord —: gebruik die druk om hier wereldwijd een slinger aan te geven, om later die modernisering te gebruiken om niet alleen maar hier iets te doen, maar het liefst ook aan Russische zijde. De heer Ten Broeke moet het ook met mij eens zijn dat wij niet terug moeten naar de situatie van "mutually assured destruction". Wij moeten niet terug naar de situatie waarin we tegen elkaar blijven opbieden om de kernwapenarsenalen te vergroten. Die koude oorlog wil ik niet terug.

De heer **Ten Broeke** (VVD):
Ik ook niet, maar helaas moet ik constateren dat er in de afgelopen jaren internationaal stappen zijn gezet die ertoe leiden dat een aantal landen juist de verkeerde conclusie trekt. Al die beschouwingen vind ik niet in uw bijdrage. Die beperkt zich echt alleen maar tot de Nederlandse situatie: de JSF-taak, het nationale verbod en zelfs de modernisering. Of Voorhoeve nu een D66'er of een VVD'er is, in beide hoedanigheden zei hij iets verstandigs als het ging om nucleaire ontwapening. Dat hoop ik nu ook van de heer Sjoerdsma te kunnen horen. Is hij het met mij eens dat al die bijdragen die we hebben gezien, die op eenzijdigheid aandrongen, eenzijdige stappen, in deze wereld en in deze geopolitieke situatie averechts werken en dat we daar dus ook helemaal geen behoefte aan hebben als we werkelijk naar verlaging van de arsenalen willen? Ik heb het verschil tussen Obama en Bush al geduid.

De heer **Sjoerdsma** (D66):
Nee, dat ben ik eigenlijk niet met collega Ten Broeke eens. Laat ik een paar voorbeelden uit het verleden noemen en een relatief hedendaags voorbeeld over de uitwerking waarvan ik weet dat collega Ten Broeke en ik van mening verschillen. In het verleden, niet alleen in het verre verleden, zijn in landen zoals Griekenland, Canada en Groot-Brittannië kernwapens eenzijdig verwijderd zonder dat er iets werd verlangd van Rusland of van andere kernwapenstaten. Heeft dat daar tot problemen geleid? Het antwoord is nee.

De heer **Ten Broeke** (VVD):
Heeft dat tot minder ...

De heer **Sjoerdsma** (D66):
Nee, voorzitter, ik maak mijn antwoord even af. Neem nu Iran. Je zou in principe kunnen zeggen dat dat land eenzijdig ontwapent. Het is natuurlijk een beetje gechargeerd, maar het is eenzijdig, want er wordt niet van andere landen verwacht dat zij ook afstand nemen van materiaal waarmee zij kunnen bewapenen of van bommen om arsenalen te

vernietigen. Zegt de heer Ten Broeke dan ook dat dat een verkeerde eenzijdige stap is? Ik zou zeggen: nee, dat is winst. Het is grote winst voor deze wereld als landen soms bereid zijn om eenzijdig afstand te doen van hun arsenaal, zeker als het landen zijn met een twijfelachtige reputatie als het gaat om de manier waarop zij met wapens omgaan.

De heer **Ten Broeke** (VVD):
De eerste drie voorbeelden die de heer Sjoerdsma noemt, van Griekenland tot Canada, hebben ertoe geleid dat er alleen maar meer kernwapens zijn gekomen. Dat is de internationale realiteit waar ik net op doelde toen ik de aantallen noemde en de verschillen tussen wat er onder Bush is gebeurd en sinds 2009 onder Obama weer is gebeurd. Als het gaat om Iran: het is inderdaad een eenzijdige stap, maar het kernwapen in Iran is alleen maar verlaat. Over tien tot vijftien jaar zullen we het opnieuw zien. Dan hebben we een rijk Iran dat ondertussen Noord-Korea kan gebruiken als een oefengrond voor ICBM's en smart kleine kernkoppen die ze op dit moment al aan het steunen zijn. Ik geef de heer Sjoerdsma de link straks wel. Die berichten zijn er al. Het heeft alleen maar tot meer onveiligheid geleid, mijnheer Sjoerdsma. Ook daar hebt u geen oog voor.

De heer **Sjoerdsma** (D66):
Daarover zijn collega Ten Broeke en ik het natuurlijk volledig oneens. Ik vraag hem om in te gaan op datgene wat ik net zei: gebruik die modernisering met de VS en met het bondgenootschap als middel om ook Rusland te verleiden weer een stap te doen om die impasse te doorbreken. Ik vraag collega Ten Broeke waarom hij dat niet voorstelt. Hij heeft het over de Veiligheidsraad — dat is natuurlijk hartstikke mooi — maar wij moeten a. nog zien of wij erin komen en b. wat wij daar dan klaar kunnen maken. Ik hoop dat wij er iets klaar kunnen maken, maar hiermee kunnen wij zelf, hiermee kan deze minister in deze kabinetsperiode iets doen. En ik hoop op de steun van de heer Ten Broeke.

De heer **Ten Broeke** (VVD):
Als u de modernisering van kernwapens ondersteunt, kunnen wij praten.

☐

De heer **Servaes** (PvdA):
Voorzitter. Op Eerste Kerstdag 2014 presenteerde president Poetin zijn nieuwe militaire doctrine. In die doctrine staat dat Rusland niet alleen in reactie op een kernaanval van anderen zelf kernwapens mag inzetten, maar ook "in the event of agression against the Russian Federation with the use of conventional weapons". Dat is een stap de verkeerde kant op. Gisteren hoorden wij presidentskandidaat Trump zijn visie op het buitenlandbeleid schetsen en ook daar werd ik niet vrolijk van, om het zo maar te zeggen.

Juist op dit soort momenten, in tijden waarin het lastig is om te ontwapenen, om te ontspannen, is het belangrijk dat organisaties als PAX, het Rode Kruis en de ASN Bank, plus die 45.000 mensen die de petitie hebben ondertekend, van zich laten horen. Want juist in dit soort tijden moeten er stappen gezet worden om erger te voorkomen en om weer de goede kant op te gaan.

De afgelopen jaren hebben wij al een paar keer gesproken over non-proliferatie en nucleaire ontwapening. Steeds waren er drie sporen waarop de Kamer tegen het kabinet zei: doe meer. Het eerste was: houd op met die rare geheimzinnigheid over kernwapens in Nederland. Collega Sjoerdsma en ik hebben daar een jaar of twee geleden een opiniestuk over geschreven. De Kamer heeft gevraagd en Koenders heeft stappen gezet, zo vertelde hij ons in november. Er zijn gesprekken geweest met de Duitsers en de Amerikanen in de NAVO. Hoe staat het daarmee? Zijn er nieuwe stappen gezet? Wanneer verwacht hij dat het tijd voor conclusies is? Wat mij betreft is dat in ieder geval voor het einde van deze kabinetsperiode.

Het tweede spoor betrof de vraagtekens die geplaatst werden bij de modernisering van de Amerikaanse kernwapens, aangevoerd door collega Knops, die zelfs naar Washington toog. Wat is daarover bekend? In de Duitse pers lezen wij dat het reeds plaatsvindt. Wanneer zal het in Nederland aan de orde zijn?

Het derde spoor ging over de start van besprekingen over een internationaal verdrag voor een verbod op kernwapens. Dat is geen nieuw idee, maar een opdracht die artikel 6 van het non-proliferatieverdrag de lidstaten geeft. Vorige week mochten wij een petitie in ontvangst nemen van de Nederlandse Vereniging voor Gezondheidszorg en Vredesvraagstukken (NVMP), waarin ons werd aangeraden om vooral hierop in te zetten, om stappen te zetten en om het waar te maken.

PAX vraagt nu eigenlijk om een vierde spoor, namelijk een nationaal verbod. Dat klinkt logisch en buitengewoon sympathiek, maar het is de vraag hoe wij dit moeten interpreteren. Hebben wij het echt over een wettelijk vastgelegd verbod in onze eigen wetgeving? Kennen andere landen zoiets? PAX stelt dat 115 landen zo'n verbod kennen, maar als je de documentatie iets beter bekijkt, dan gaat het eigenlijk om een aantal kernwapenvrije regio's. Naar mijn weten is Mongolië het enige land dat zich echt als land kernwapenvrij heeft verklaard. Ik hoor graag van de minister of hij andere voorbeelden kent.

Een andere interpretatie, de interpretatie die collega Sjoerdsma eraan geeft, vind ik nuttiger. Het gaat er niet om dat wij voor onszelf, voor ons gevoel, als symbool wetgeving optuigen. Beter is het om te bekijken of het moment van vervanging van die dingen, zo zij hier al zouden liggen, niet kan worden gebruikt als breekijzer of, zoals de heer Sjoerdsma het zegt, om er een slinger aan te geven. Ik wil de minister wel vragen of hij de mogelijkheid ziet. Het is immers best een bijzondere figuur om als enkel NAVO-land naar de grote jongens, Verenigde Staten en Rusland, te gaan en een suggestie in te brengen om de impasse van de laatste jaren te doorbreken.

Vorig jaar waren wij met een paar collega's bij de toetsingsconferentie van het NPV. Toen waren er twee oudgedienden van het ontwapeningscircuit, een Amerikaan en een Rus. Ook zij zeiden dat het juist nu essentieel is om stappen te zetten. De PvdA-fractie sluit zich daar van harte bij aan.

Mevrouw **Van Tongeren** (GroenLinks):
Wat is het grootste bezwaar van de PvdA als Nederland een nationale wet heeft waarin staat dat wij in Nederland

geen kernwapens willen, zoals met het initiatief wordt voorgesteld?

De heer **Servaes** (PvdA):
Het grootste bezwaar is dat er in de realiteit niets verandert. Ik ben geïnteresseerd in reële stappen. Een wet aannemen zonder dat er in de realiteit iets verandert, vind ik niet zo interessant. Je kunt praten met de NAVO-bondgenoten en je kunt suggesties doen om de impasse tussen de Verenigde Staten en Rusland te doorbreken. Als wij daar vanuit onze eigen positie een rol in kunnen spelen, zou dat natuurlijk fantastisch zijn. Het een zonder het andere, vind ik echter niet heel nuttig. Wel sympathiek, maar niet heel nuttig.

Mevrouw **Van Tongeren** (GroenLinks):
Waarom niet allebei? Ik zie niet in waarom je het een zou moeten uitsluiten. Een wetsvoorstel om kernwapens Nederland uit te krijgen, ondersteunt alleen maar de positie om met andere landen te gaan praten: we hebben de Verenigde Naties in 1946 al gezegd om op te houden met kernwapens; wij zijn bezig om het in eigen land te regelen en roepen jullie op om hetzelfde te doen in jullie landen. Ik zie er de tegenstelling niet tussen. Zou de PvdA daar tegen zijn, of wil de PvdA het voorstel steunen als allebei wordt gedaan?

De heer **Servaes** (PvdA):
Mevrouw Van Tongeren doet alsof het twee parallelle processen kunnen zijn. Een wet opstellen en aannemen, terwijl je eigenlijk weet dat het nog helemaal niet geregeld is, is natuurlijk een beetje raar. Als we er uiteindelijk in slagen om alle kernwapens Europa uit te krijgen, zou dat fantastisch zijn. Europa zou een kernwapenvrije regio worden. Ik zou daar zeer voor zijn en ik kan mevrouw Van Tongeren gerust stellen: dat stond al in het verkiezingsprogramma van mijn partij. De volgorde is echter wel logisch. Je moet het voor elkaar boksen en daarna vastleggen. Andersom klinkt het interessant, maar draagt het volgens mij niet zo veel bij.

De heer **Van Bommel** (SP):
Het is mij niet helemaal duidelijk waar de Partij van de Arbeid vandaag precies staat. Enkele jaren geleden was het standpunt van de Partij van de Arbeid dat aan de Amerikanen gevraagd moest worden of zij de Amerikaanse kernwapens van Nederlands grondgebied wilden verwijderen. Nu lijkt het zo te zijn dat de heer Servaes aan de minister vraagt welke ruimte hij ziet om een dergelijk verzoek te doen. Is het standpunt van de Partij van de Arbeid nog steeds dat Nederland het gewoon moet vragen, of heeft ze een ander standpunt ingenomen?

De heer **Servaes** (PvdA):
Het standpunt van de Partij van de Arbeid is in dezen buitengewoon consistent. Vandaar dat de heer Van Bommel zojuist iets herhaalde wat wij al eerder gezegd hebben. Ik snap niet precies waar de verwarring zit.

De heer **Van Bommel** (SP):
Ik heb de heer Servaes niet ondubbelzinnig aan de minister horen vragen om contact op te nemen met de Amerikanen om de kernwapens van Nederlandse grondgebied te laten verwijderen. Dat heb ik hem vandaag niet horen zeggen. Misschien bedoelt hij dat wel en kan hij dat als antwoord op deze interruptie zeggen. Dan heeft hij meer duidelijkheid gegeven dan hij in zijn eigen betoog had vermoed.

De heer **Servaes** (PvdA):
Ik heb in de vorige interruptie zelfs gezegd dat de PvdA graag wil dat de kernwapens uit heel Europa weggaan. Zoals de heer Van Bommel weet, ligt Nederland in Europa, dus daar kan geen misverstand over zijn. Interessant is wel dat de suggestie die collega Van Bommel doet, inhoudt dat er contact wordt opgenomen met de bondgenoten om dit te realiseren. Precies daar zit het verschil met het initiatief dat vandaag voorligt, want daarin staat dat wij met elkaar afspreken dat er geen kernwapens meer zijn en vervolgens hopen dat de rest van de wereld zich daaraan aanpast. De lijn die de heer Van Bommel uiteenzet, komt helemaal overeen met mijn strategie.

De heer **Sjoerdsma** (D66):
Ik had nog een vraag over de kernwapentaak zelf. Het gaat over een motie van collega Van Dijk van de SP waarin wordt gesteld dat de opvolger van de F-16, de JSF, geen kernwapentaak zou moeten hebben. De handtekening van de PvdA staat onder de motie. Recent kwam mij echter ter ore dat een andere woordvoerder van de PvdA had gezegd dat er verschil is tussen de motie en de praktijk. Ze zou dus toch voor de kernwapentaak zijn. Wat is nu het standpunt van de PvdA? Staat ze nog steeds achter de motie, of is er iets veranderd?

De heer **Servaes** (PvdA):
Dat er een praktijk is, is duidelijk. Wij staan nog steeds achter die motie.

De heer **Sjoerdsma** (D66):
Ik hoor de heer Ten Broeke in mijn oor fluisteren dat dan allebei waar is. Er zouden dan dus inderdaad twee PvdA-standpunten zijn. Ik zou de heer Servaes daarom toch met iets meer woorden willen horen uitleggen dat hij en zijn partij, ondanks de uitspraken van een andere woordvoerder, nog steeds volledig, 100%, achter de motie staan dat de JSF geen kernwapentaken mag krijgen.

De heer **Servaes** (PvdA):
Als ik collega Sjoerdsma er een plezier mee doe, herhaal ik nogmaals luid en duidelijk dat wij die steun niet alleen in 2013 gaven, maar dat wij dat tot op de dag van vandaag met de volledige PvdA-fractie doen.

De heer **Sjoerdsma** (D66):
Dank.

De heer **Voordewind** (ChristenUnie):
Dat is een stuk duidelijker dan de inbreng van de heer Servaes. Ik vroeg me daarna ook eventjes af waar de PvdA staat. Het is nu duidelijk geworden dat de Partij van de Arbeid nog steeds staat voor eenzijdige ontwapening. Daar komt het namelijk wel op neer als je die Amerikaanse tactische wapens niet moderniseert. Klopt het dat de PvdA wil dat Nederland afscheid neemt van zijn kernwapentaak?

De heer **Servaes** (PvdA):
Ik heb me aangesloten bij wat collega Sjoerdsma daar voor mij over zei. Natuurlijk willen wij de kernwapens uit Europa. Ik ga hier niet uit het verzameld werk van oud-minister Timmermans citeren; dat hebben we, geloof ik, wel zo'n beetje gehad. We zijn het erover eens dat ze buitengewoon nutteloos zijn, maar als je er toch over gaat praten met bondgenoten, probeer het dan inderdaad te gebruiken als breekijzer om de impasse op het internationale niveau open te breken. Dat is mijn boodschap, maar volgens mij is dat ook de boodschap van een aantal andere partijen.

De heer **Voordewind** (ChristenUnie):
Nu wordt het weer wat schimmiger, want hij zegt nu: probeer erover te praten met de Amerikanen. Dat is wat anders dan een heel duidelijke stellingname van de Partij van de Arbeid en de opdracht aan het kabinet om de Amerikanen heel dringend te vragen — dat wordt misschien een retorische vraag — om de modernisering van de kernkoppen in Nederland niet door te laten gaan. Waar staat de Partij van de Arbeid nu precies? Is dat de opdracht aan het kabinet of is de opdracht "ga nog maar eens praten"?

De heer **Servaes** (PvdA):
Nu maakt collega Voordewind het iets specifieker, want het gaat nu over de modernisering. De Kamer heeft gezamenlijk … Ik geloof dat u zich daar ook bij aangesloten had; o, daar was u niet bij aangesloten. Hoe dan ook: onder leiding van het CDA, de motie van Omtzigt, en daarna op initiatief van collega Knops hebben wij inderdaad de boodschap in Washington afgegeven dat wij deze modernisering niet zien zitten. Ik moet zeggen dat ik me persoonlijk wat ongemakkelijk voel bij het idee dat die wapens in- en uitgevlogen zouden worden, zonder dat wij daarvan weten. Dat is toch niet niks. Achter de boodschap die collega Knops destijds heeft overgebracht, staat mijn fractie nog steeds, absoluut.

☐

De heer **De Roon** (PVV):
Voorzitter. Het Nederlandse kernwapenbeleid is gericht op bevordering van ontwapening en non-proliferatie met als uiteindelijke doel een wereld zonder kernwapens, zo kunnen wij lezen in de stukken van de regering. Het klinkt mooi, maar het is natuurlijk de vraag hoe realistisch dat allemaal is. Kernwapenstaten kunnen namelijk niet gedwongen worden om te ontwapenen.

Er zijn nu al veel landen die kernwapens bezitten, dan wel vermoedelijk bezitten, en die geen enkele bereidheid tonen om daar afstand van te doen. In het verleden hebben alleen Zuid-Afrika, Oekraïne en Kazachstan hun kernwapenarsenalen vrijwillig afgeschaft. Wel zijn er bepaalde landen, meestal niet onze vrienden, in instabiele zones die in potentie ook kernwapens zouden kunnen ontwikkelen als ze denken dat dat nodig is. Het gevaar van daadwerkelijke inzet van kernwapens, wellicht ook tegen Nederland, wordt in de toekomst dus zeker niet kleiner. Maar wel bestaat de kans dat dat gevaar groter wordt. Kernwapens uit Nederland verandert niets aan die realiteit.

De inzet van kernwapens door andere landen kan alleen worden voorkomen door zelf kernwapens te bezitten en de geloofwaardigheid uit te dragen dat die in een ultiem geval daadwerkelijk tegen een aanvaller zullen worden ingezet. Dit heeft de afgelopen 70 jaar, sinds het uitbreken van de Koude Oorlog, zo gewerkt en dat blijft voorlopig ook zo. Voor Nederland betekent het bezit van kernwapens — we bezitten ze natuurlijk niet zelf, maar in zekere zin misschien wel, doordat ze naar het schijnt aanwezig zijn in ons land — dat het deel uitmaakt van de NAVO. Op die manier bezitten we toch ook in zekere zin kernwapens. Nederland bezit niet voldoende slagkracht om zich effectief te kunnen verweren tegen een land dat kernwapens bezit. Nederland bezit niet eens voldoende slagkracht tegen een aantal landen dat helemaal geen kernwapens heeft. Daarom zitten we in de NAVO. Wat de PVV betreft, moet dat zo blijven.

Het kabinet heeft aangegeven dat een eenzijdig Nederlands verbod op gebruik, bezit, ontwikkeling, productie, financiering, stationering en overdracht van kernwapens in strijd zou zijn met de beginselen van de NAVO en met de verplichtingen van Nederland binnen de NAVO. De PVV is het daar van harte mee eens. Zolang we onder de nucleaire paraplu onze veiligheid gewaarborgd willen zien, moeten we bondgenootschappelijk loyaal zijn aan hetgeen daarvoor nodig is. Dat betekent wat de PVV betreft dat Nederland de aanwezigheid van bepaalde kernwapens van bondgenoot VS gewoon moet accepteren. Er zijn, dat weet ik natuurlijk, NAVO-landen die dat niet doen. Ik moet zeggen dat ik dat freeridersgedrag vind, bestemd voor binnenlandse consumptie. Dat freeridersgedrag van die landen is alleen maar mogelijk doordat zij onder de nucleaire paraplu van anderen kunnen schuilen. Maar aan de nucleaire realiteit verandert dat freeridersgedrag niets. Het is freeridersgedrag dat nu wordt voorgesteld door dit initiatief. De PVV is daar dus van harte tegen.

☐

De heer **Voordewind** (ChristenUnie):
Voorzitter. Ook ik complimenteer de initiatiefnemers PAX en Rode Kruis met het burgerinitiatief. Ik weet dat mevrouw Van Velzen geen moeite heeft gehad om de onderbouwing te maken, maar het is toch altijd een klus om de benodigde handtekeningen te verzamelen. Het is mooi om op die manier de burgers te betrekken bij de politieke besluitvorming.

Ik kan me niet herinneren dat een Nederlands kabinet zich eerder zo publiekelijk en specifiek heeft uitgesproken over de Nederlandse kernwapentaak, tot zelfs de locatie Volkel aan toe. Dat is een winstpunt voor de initiatiefnemers: openheid over de kernwapentaak is prima. Maar ik vraag het kabinet wel of het verstandig is om heel specifiek de locatie kenbaar te maken, vooral in het licht van de mensen die daarmee verkeerde dingen willen. Denk aan terroristen of misschien ook wel de Russen.

De heer **Knops** (CDA):
Dit krijgt een heel bijzondere wending. Want de heer Voordewind wijst nu op allerlei veiligheidsrisico's van meer transparantie, terwijl daar overal over te lezen valt. Sommige collega's struikelen bijna over de woorden die ze moeten kiezen als het gaat om dit onderwerp. Stelt u niet een beetje de verkeerde vraag?

De heer **Voordewind** (ChristenUnie):
Ook mijn fractie heeft het kabinet eerder gemaand om tot openheid te komen en te erkennen dat Nederland een kernwapentaak heeft. Dan kun je daar openlijk over spreken en kan de Kamer daar moties over indienen. We kunnen dan ook praten over modernisering. Maar dat is wat anders dan wanneer je heel specifiek aangeeft waar deze kernwapens zich precies in Nederland bevinden en hoeveel het er zijn. Daarover wil ik graag opheldering van het kabinet.

De heer **Knops** (CDA):
Meestal liggen die wapens waar ook vliegtuigen zijn. We hebben nog twee luchtmachtbases over. Er is dus 50% kans dat de heer Voordewind het goed heeft. Waarom vraagt de heer Voordewind dit dan? Dit is toch bijna een schot voor open doel?

De heer **Voordewind** (ChristenUnie):
We hebben inderdaad twee locaties als het gaat om de F-16's. Ik stel gewoon de simpele vraag aan de minister of het verstandig is om dit zo expliciet in deze brief te melden. Volgens mij is het de eerste keer dat het zo expliciet wordt gemeld in een brief. Ik heb eerder brieven daarop nagelezen en ik heb dit niet eerder gezien. Ik prijs het kabinet als het gaat om de transparantie over de kernwapentaak, maar of het verstandig is om de locatie en het precieze aantal vliegtuigen te noemen, vraag ik mij af.

De ChristenUnie is warm voorstander van een wereld zonder kernwapens en is dan ook principieel tegenstander van massavernietigingswapens. Om deze reden hebben we in het verleden ook als coalitiepartij onze verantwoordelijkheid genomen en ons hard gemaakt voor een verbod op clustermunitie. Dat hebben we overigens ook samen gedaan met voormalig SP-collega Van Velzen. Op dergelijke momenten is moed geboden, want meer nog dan bij clustermunitie maken kernwapens geen enkel onderscheid tussen een legitiem oorlogsdoel en burgerdoelen. Dat druist in tegen alle beginselen van het internationaal humanitair oorlogsrecht, maar ook tegen de geest van bijvoorbeeld volkenrechtelijke verplichtingen om misdaden tegen de menselijkheid en genocide tegen te gaan.

De initiatiefnemers leggen ons nu de politieke vraag voor om deze kernwapentaak af te stoten. De minister geeft eigenlijk met zo veel woorden aan dat de timing hiervoor mogelijk niet zo goed is. Maar dezelfde minister verklaarde vorig jaar nog, met een knipoog naar de Koude Oorlog, dat juist in moeilijke tijden we de communicatiemiddelen open moeten houden en de ontwapening door moeten zetten. Dus mijn vraag aan deze minister is: hoe gaat het kabinet nu een voortrekkersrol in de ontwapeningsdiscussie vervullen? Welke concrete initiatieven kunnen we van deze minister verwachten?

Het kabinet schrijft dat sommige NAVO-bondgenoten in Europa onverminderd hechten aan de aanwezigheid van kernwapens van de NAVO, vanwege de Russische dreiging. Is de minister bereid om binnen de NAVO te onderzoeken welke eventuele alternatieve veiligheidsgaranties ontwikkeld kunnen worden, die de noodzaak van deze kernwapens in Europa mogelijk kunnen wegnemen? De Kamer heeft met steun van de ChristenUnie een motie aangenomen, waarin de regering wordt verzocht om de JSF niet geschikt te maken voor kernwapens. Die motie heeft het kabinet helaas naast zich neergelegd, met het argument dat dit zich niet zou verhouden met de afspraken binnen de NAVO. Hoe verklaart de minister dan dat de VS hun kernwapens eerder — collega's voor mij hebben dat ook genoemd — uit andere NAVO-landen hebben weggehaald, waaronder Engeland, IJsland, Griekenland en Canada? Ik heb begrepen dat de Amerikaanse kernwapens zelfs van een basis in Duitsland zijn teruggetrokken. Dat laat zien dat het geen onbegaanbare weg is. Is de minister bereid om de mogelijkheden hiervan in kaart te brengen? Dat lijkt mijn fractie ook in lijn met de NAVO, waar al in 2010 tijdens de Lissabon-summit werd verwezen naar het belang van een kernwapenvrije wereld.

De ChristenUnie verwacht van deze minister een proactieve houding binnen de internationale fora, waaronder de OEWG, Open-ended Working Group, over het wereldwijd verwijderen van kernwapens, dit overeenkomstig de eerder aangenomen motie-Sjoerdsma. Is de minister daar nog steeds ten volle toe bereid? Is hij bereid om met de Amerikanen en met de NAVO te overleggen over een uitfasering van de kernwapentaak van Nederland? Ik hoor graag zijn antwoord hierop.

☐

De heer **Knops** (CDA):
Voorzitter. Kernwapens zijn verschrikkelijke wapens. Het zijn massavernietigingswapens die geen enkel onderscheid maken tussen militaire en burgerdoelen. De inzet — dat is ook al door mevrouw Van Velzen aangegeven — heeft catastrofale humanitaire gevolgen, vaak generatie na generatie. Mijn fractie dankt dan ook de initiatiefnemers, PAX, het Rode Kruis en de ASN Bank, voor hun initiatief om dit op de agenda te zetten. Ze hebben 45.000 handtekeningen ingezameld om te komen tot een verbod op kernwapens in Nederland. Dit is een onderwerp dat het absoluut verdient om hier besproken te worden. Dat gebeurt ook regelmatig. We hebben hier als Kamer al een aantal keren over gesproken. Dat geeft ook aan hoe belangrijk het onderwerp is.

Na de val van de Muur was er de hoop op een Global Zero. Onze fractie, zoals volgens mij alle fracties in dit parlement, heeft de wens voor een kernwapenvrije wereld ook van harte ondersteund. De wereld is gewoon beter af zonder kernwapens. Onder president Obama leek er een "wind of change" te waaien in de VS. Obama noemde kernwapens de gevaarlijkste erfenis van de Koude Oorlog en committeerde zich openlijk aan nucleaire ontwapening. Dat was in Praag in 2009. Inmiddels is de geopolitiek terug, met een dreun zelfs. De Oekraïense crisis markeerde de wederopstanding van Rusland. Poetin annexeerde de Krim en behoudt zich het recht voor om er kernwapens te plaatsen. Dat is zorgelijk. Sterker nog, Poetin gaf openlijk aan om bereid te zijn om kernwapens in te zetten. Ik citeer: "We waren er klaar voor om dat te doen. Het gebied is ons terrein, er leven Russen en zij waren in gevaar. We kunnen ze

niet alleen laten". Dit past binnen de verruimde Russische doctrine die stelt dat Rusland kernwapens niet alleen zal gebruiken in antwoord op kernaanvallen, maar ook in het geval van agressie tegen de Russische Federatie met gebruikmaking van conventionele wapens. Dat verklaart ook waarom er inmiddels maar liefst een derde van het Russische Defensiebudget wordt besteed aan het nucleaire arsenaal. Het streven van de Russen is gericht op pariteit met de VS.

Het is al eerder gezegd: onze fractie was een paar jaar geleden tegen de modernisering van de Amerikaanse tactische B61-kernwapens. Het immense bedrag dat daaraan besteed wordt, had wat ons betreft beter besteed kunnen worden. Ik ben niet speciaal daarvoor naar de VS gegaan, maar ik was er toch al en toen heb ik samen met mevrouw Eijsink daar de brief van de Kamer afgeleverd; de heer Servaes zei dat zojuist al. Dat was niet zozeer een principieel standpunt ten aanzien van een verbod op kernwapens in Nederland als wel omdat als je zo veel geld investeert in de modernisering van dit soort wapens, waarvan er al veel te veel zijn, die wapens militair gezien geen toegevoegde waarde meer hebben; ik begreep dat ik het citaat van Timmermans niet meer hoeft aan te halen, omdat het anders een biologieles wordt. Het Amerikaanse besluit tot modernisering is inmiddels echter een feit.

Zoals Elmar Hellendoorn, recentelijk gepromoveerd op Nederlands nucleair beleid, stelde in een interview in de Volkskrant: "We moeten onze ogen openen naar de wereld en niet denken van: we hebben het 25 jaar zo goed gehad. We zitten nog steeds in die reflex. Dat tijdperk van die veiligheid zonder dat we er risico's voor hoeven te nemen, is voorbij. En dat is geen fraaie realiteit". De realiteit van vandaag is dat Russische bommenwerpers met kernwapens aan boord over de Noordzee vliegen en dat Rusland openlijk dreigt met de inzet van deze wapens. De realiteit is ook dat de macht van het Westen afneemt en dat de proliferatie toeneemt. Schurkenstaat Noord-Korea beschikt over kernwapens. Iran heeft een nucleair programma, de atoomdeal is fragiel en op zijn best in staat om de nucleaire ambities van de ayatollahs te vertragen. Het theater is dus een stuk onoverzichtelijker en gevaarlijker dan ten tijde van de Koude Oorlog. Hoe moeten we omgaan met de dreiging van kernwapens als andere landen ze wel hebben en wij zelf niet meer? Het CDA is voor ontwapening, maar juist om die reden niet voor eenzijdige ontwapening. Hopelijk komt er in tijden van oplopende spanningen een moment waarop er toch een doorbraak mogelijk is om te komen tot wederzijdse afspraken.

Nederland is lid van de NAVO en dit is niet vrijblijvend. Het in 2010 in Lissabon vastgestelde strategisch concept is hierover heel duidelijk: kernwapens maken onderdeel uit van het bondgenootschap zolang als er kernwapens op deze wereld zijn. Volgens de regering is er binnen de NAVO zelfs geen bereidheid om een gesprek aan te gaan over het bekendmaken van de totale aantallen van non-strategische kernwapens in Europa.

De **voorzitter**:
Bent u klaar?

De heer **Knops** (CDA):
Nee, maar ik zie de heer Servaes bij de interruptiemicrofoon staan.

De **voorzitter**:
Ik zie hem ook, maar ik stel voor dat u eerst afrondt.

De heer **Knops** (CDA):
Onze fractie vindt het wel van belang om te blijven pleiten voor meer transparantie. Juist op dat punt is er misschien een slag te maken in Nederland. Vorig jaar is een motie van mijn hand aangenomen om te komen tot afspraken over meer openheid over eventueel in Nederland aanwezige kernwapens, naar voorbeeld van Duitsland. Dat is ook van belang omdat kernwapens in vredestijd gevaarlijk kunnen zijn. Er is een lange lijst met ongelukken en bijna-ongelukken. De initiatiefnemers van het burgerinitiatief wijzen daar ook op. Ik complimenteer de minister voor zijn inzet in dezen tot op heden. Mijn vraag is wel of hij kan aangeven wat de actuele stand van zaken is. Wat hebben al zijn inspanningen op dit terrein, ook in overleg met de bondgenoten, opgeleverd?

De heer **Servaes** (PvdA):
Ik complimenteerde in mijn inbreng de heer Knops met zijn reis naar Washington, maar ik begrijp dat hij daar al was en toen dacht: laat ik ook even langsgaan bij het Congres.

De heer **Knops** (CDA):
We blijven Nederlanders; we combineren dat.

De heer **Servaes** (PvdA):
Dat is op zich goed. Hij doet nu wel een beetje alsof het alleen maar ging over de modernisering en hij er toch wel was en toen dacht: laat ik ze er eens op wijzen dat ze hun geld beter anders kunnen besteden. Ik heb die brief er nog eens bij gepakt. Daarin wordt verwezen naar de motie van zijn partijgenoot, de heer Omtzigt, waarin wel degelijk ook de "removal of tactical nuclear weapons from Europe" wordt bepleit. Dat liegt er niet om. Daarom vraag ik collega Knops of hij dat doel nog steunt. Hij zegt dat de Amerikanen hun geld beter kunnen besteden, maar staat ook het standpunt nog overeind dat die wapens uiteindelijk uit Europa verwijderd moet worden waarbij er een een-op-een link is met dat moderniseringsprogramma?

De heer **Knops** (CDA):
Dat standpunt staat overeind. De heer Servaes heeft gelijk: het ging niet alleen over de kosten, maar ook over het feit dat als je stappen tot ontwapening wilt zetten je die als NAVO zult moeten zetten. Het zijn niet onze wapens; het zijn Amerikaanse wapens. In het debat destijds zei ik dat er, uitgaande van de noodzaak van een nucleaire paraplu zolang er nucleaire wapens zijn, veel betere alternatieven zijn en je dat op een betere manier kunt doen dan door die tactische kernwapens te moderniseren. Als je ze niet hoeft te moderniseren kunnen ze ook weg. Dat was ook de redenering. Dat is dus volstrekt helder. Dat is echter wat anders dan het voorstel van het burgerinitiatief om tot een verbod te komen. Daar zit het onderscheid. Dat kwam zojuist in het

debat met de heer Servaes aan de orde. Dat zijn wel twee verschillende dingen. Het klopt inderdaad dat de motie die destijds door de heer Omtzigt is ingediend, gericht was op het zetten van stappen om te ontwapenen; daar is in de brief naar verwezen. Daar zeg ik echter het volgende bij: de tijden zijn veranderd. Als je ziet wat Rusland de laatste tijd allemaal gedaan heeft, zou het op dit moment buitengewoon onverstandig zijn om die stappen eenzijdig te zetten. Ik zie de heer Ten Broeke juichen. Ik erken dat volmondig. Zelfs Obama heeft het erkend, want van al zijn wensen rondom nucleaire ontwapening is uiteindelijk niets terechtgekomen. Voor een deel is dat ook verklaarbaar door die veranderende geopolitieke verhoudingen.

De **voorzitter**:
We moeten echt kort zijn.

De heer **Servaes** (PvdA):
Een lang antwoord inderdaad, maar het is mij nog steeds niet duidelijk. Het moet namelijk het een of het ander zijn. Houdt het CDA vast aan de vrij moedige positie van toen om zich aan te sluiten bij de partijen die pleiten voor het weghalen van de wapens uit Europa omdat ze niet meer nuttig zijn? Ik kan mij heel felle interrupties van de heer Knops herinneren op minister Timmermans die verweten werd dat hij aan het draaien was. Blijft de heer Knops die felle positie innemen of zegt hij nu: de afgelopen twee jaar is de wereld weer veranderd, dus het CDA gaat weer terug naar de positie waar zij een jaar of vijf, zes geleden de draai op heeft gemaakt. Het is het één of het ander, maar het is wel handig voor het debat en voor de verhoudingen in de Kamer dat we weten met welk CDA we anno 2016 praten.

De heer **Knops** (CDA):
Dat is een beetje flauw van de heer Servaes. Als een partij draait — dat bleek net al uit de interruptie van de heer Sjoerdsma — dan is het de Partij van de Arbeid. Zij draait binnen drie weken. De heer Servaes kan er misschien niets aan doen, maar het is wel zo. Ik wil die vraag graag beantwoorden: nee, wij zijn niet gedraaid. Ja, wij zijn nog steeds voor verwijdering van die tactische kernwapens. Ik ben er echter niet voor om het eenzijdig te doen door middel van een Nederlands verbod op kernwapens, zoals het burgerinitiatief voorstelt. Dit gaat over hoe de NAVO hiermee omgaat. En ja, wij willen die kernwapens weg hebben. Ja, wij willen die kernwapens de wereld uit. Maar het zou in deze tijd heel onverstandig zijn om eenzijdig af te schalen terwijl de Russen niets doen. Het proces dat de minister van Buitenlandse Zaken heeft ingezet, zou er dus op gericht moeten zijn om dat aan beide kanten te doen. Mijn felheid in de richting van de heer Timmermans indertijd, was erop gericht dat hij in de Kamer heel andere posities had betrokken dan toen hij op de stoel van de minister zat. Daar heb ik hem toen op aangesproken; dat klopt.

De **voorzitter**:
Een korte reactie.

De heer **Servaes** (PvdA):
De conclusie is dus: als de motie-Omtzigt — gebruik de modernisering om van de kernwapens in Europa af te komen — vandaag opnieuw ingediend zou worden, dan steunt u die nog steeds. Laten we vaststellen dat het vervangen van de kernwapens hier nog niet is gebeurd.

De heer **Knops** (CDA):
Ja, en ik zal er nog een keer bij zeggen waarom. Dat is omdat wij dan niet zeggen dat we geen kernwapens meer hebben binnen de NAVO, maar dat de militaire noodzaak van de tactische kernwapens in het totale arsenaal dat de Amerikanen al hebben, geen militaire toegevoegde waarde heeft.

De heer **Sjoerdsma** (D66):
Oké, dat maakt het iets duidelijker en eigenlijk ook positiever. Laten we nu ook concreet worden. Dit is een hypothetisch geval, over modernisering. Stel nou dat wij de minister vragen om die modernisering inderdaad aan te grijpen om die wereldwijde kernontwapening die zo gestagneerd is en die in een impasse zit, een beetje te doorbreken met een concreet voorstel. Dat heb ik gedaan en collega Servaes ook. Wij willen die tactische wapens graag kwijt. Rusland heeft bijvoorbeeld net wapens van het kaliber Iskander gestationeerd. Dan willen wij ook iets van Rusland terug. Is dat iets waar het CDA sympathiek tegenover staat? En is dat een oproep die het CDA zou kunnen steunen?

De heer **Knops** (CDA):
Dat soort oproepen voor tweezijdige ontwapening kunnen wij alleen maar steunen. Alleen ligt dat hier op dit moment niet voor; daar moet de heer Sjoerdsma ook eerlijk over zijn.

De heer **Sjoerdsma** (D66):
Dat ligt niet voor in het burgerinitiatief, maar het is, als je erover nadenkt, natuurlijk wel een deel van de uitwerking van het burgerinitiatief. Er zou mij veel aan gelegen zijn om vandaag te komen tot concrete stappen om als Kamer en kabinet te komen tot de Global Zero, de wereldwijde ontwapening. Dat heb ik ook in mijn inbreng gezegd. Dus in dat opzicht ligt het natuurlijk wél voor. In dat opzicht ben ik ook benieuwd of de heer Knops dit vandaag zou kunnen steunen. Want dan gaan we misschien richting een meerderheid en kunnen we minister Koenders — voor zover hij dat zelf al niet wil, want misschien staat hij wel te trappelen — op pad sturen met een opdracht die wellicht leidt tot iets moois.

De heer **Knops** (CDA):
Ik begrijp de vraag, maar de heer Sjoerdsma weet net zo goed als ik dat het debat van vandaag en de uitkomst daarvan geen invloed zullen hebben op die balans waarover het uiteindelijk gaat, namelijk het aan beide kanten terugdringen van kernwapens. Volgens mij moeten we daarvoor staan en hebben we niet zo veel behoefte aan voorstellen die ertoe leiden dat we allemaal een goed gevoel hebben en dat we goed bezig zijn. Het gaat erom dat we daadwerkelijke stappen kunnen zetten.

De heer **Sjoerdsma** (D66):
Maar dat is dit precies, dus ik snap de opstelling van de heer Knops niet zo goed. Dit gaat niet over een voorstel

waardoor ik me goed kan voelen. Dit gaat niet om een symbolische maatregel. Dit gaat om de concrete stap. Er liggen kernwapens in Nederland. Daar willen we graag van af en we willen er ook graag iets mee bereiken, namelijk het doorbreken van de impasse. Daarvoor ligt een voorstel voor vanuit een deel van de Kamer. Hoe staat de heer Knops daartegenover?

De heer **Knops** (CDA):
Ik ben voor elke boodschap waarmee de Kamer de minister van Buitenlandse Zaken op pad stuurt om op het geëigende niveau binnen de NAVO te pleiten voor het terugdringen van het aantal kernwapens. Dat is een zaak van de NAVO. Wij zijn lid van de NAVO; dat is geen vrijblijvendheid. Tegelijkertijd is het een oproep aan onder andere Rusland. Daarvan weten we dat daar op de korte termijn niet zo heel veel van te verwachten is. Ik heb daarover een aantal citaten voorgelezen. Dat is echt een andere situatie dan drie jaar geleden, toen de hoop er nog was dat we ook aan die kant stappen zouden kunnen zetten.

De heer **Van Klaveren** (Groep Bontes/Van Klaveren):
Het CDA wijst terecht op de nucleaire realiteit en op het gevaar van Rusland. Stel dat Rusland wil moderniseren. Dat gebeurt ook. Het nucleaire arsenaal wordt gemoderniseerd. Tegelijkertijd horen we het CDA zeggen dat het Westen dat vooral niet moet doen. Dat moet niet moderniseren. Wat is nu eigenlijk de strategie van het CDA? Die is een beetje onduidelijk.

De heer **Knops** (CDA):
Dat is een goede vraag; weer een goede vraag. Ik heb bijvoorbeeld over de B61 het volgende gezegd. Als je al zo veel van die wapens hebt en dan bijna een miljard dollar gaat investeren in de vervanging van die wapens, terwijl je dat geld ook op een andere manier zou kunnen besteden, bijvoorbeeld aan de defensie en de conventionele afschrikking — daar hebben we nog niet over gesproken, maar dat raakt hier natuurlijk ook aan — dan is de investering in de tactische kernwapens niet meer nodig. Vergeet niet dat we hier met een rietje inzoomen op een heel klein deel van het totale arsenaal. Beide supermachten hebben de beschikking over heel andere nucleaire wapens, bijvoorbeeld aan boord van onderzeeërs, die de wereld al vele malen kunnen vernietigen. De toegevoegde waarde om in deze wapens te investeren is dus beperkt. Dat staat dan nog los van het feit dat die wapens ook andere karakteristieken krijgen. Daar zijn al eerder debatten over gevoerd. Die wapens worden gemoderniseerd, waardoor ze preciezer kunnen worden ingezet. Sommigen zeggen dat de drempel om ze in te zetten daardoor verlaagd wordt.

De heer **Van Klaveren** (Groep Bontes/Van Klaveren):
Toch blijft staan dat de Russen wel degelijk moderniseren en dat het CDA aangeeft dat het Westen dat vooral niet moet doen. Daarmee creëer je een bepaalde onevenwichtigheid die volgens mij de veiligheid van het NAVO-verband niet ten goede komt. Wat is nou eigenlijk de visie van het CDA op de nucleaire strategie van de NAVO, zeker als het gaat om de modernisering bij de Russen en de wens van het CDA om dat vooral niet te doen?

De heer **Knops** (CDA):
Ik zal even heel specifiek zijn: in het kader van de vervanging en de modernisering van de B61 hebben wij gezegd dat het bedrag dat daaraan werd uitgegeven op een heel andere manier besteed had kunnen worden. We hebben niet gezegd dat er nergens meer gemoderniseerd hoeft te worden. De Amerikanen kunnen daar zelf toe beslissen; het zijn hun wapens. Daar hebben wij niets over te zeggen. Wij hebben die brief daar afgeleverd. Ze hebben bedankt voor de ontvangst van die brief, maar gaan het toch doen. Ten aanzien van de nucleaire taak verwijs ik naar het NAVO-verdrag waarin we afspraken hebben gemaakt over kernwapens. Wij zijn geen freerider binnen de NAVO, maar volwaardig lid. Of wij die taak in de praktijk moeten gaan uitvoeren, is een ander chapiter. Als wij voor een nationaal verbod op kernwapens zouden pleiten en tegelijkertijd wel profiteren van die nucleaire paraplu, is er toch sprake van een onevenwichtigheid.

Mevrouw **Van Tongeren** (GroenLinks):
Ik hoor het CDA zeggen dat de kernwapens de wereld en de Europese Unie uit moeten. Wij kennen het CDA echter ook als een bijzonder warm voorstander van meer kerncentrales. Daar zit natuurlijk spanning tussen. Ik stelde de vraag al eerder, maar krijg daarop nu ook graag antwoord van het CDA. Hoe kijkt het CDA aan tegen URENCO, dat kennis verspreidt waarmee nucleaire wapens gemaakt worden? Er wordt ook gespeculeerd en gehandeld in splijtbare en opgewerkte brandstof. Er wordt met Rusland enorm gehandeld en gespeculeerd, onder andere vanuit URENCO.

De heer **Knops** (CDA):
Volgens mij hebben we het alleen over kernwapens en de NAVO. Het is voor mij een nieuw feit dat de Europese Unie ook een kernwapenbeleid zou voeren. URENCO vind ik een heel ander chapiter. We hebben het hier niet over de fundamentele discussie over kernenergie. Daar gaat dit debat niet over. Dit debat gaat over een verbod op kernwapens. Dat er risico's zitten aan kernenergie is een heel ander hoofdstuk. Ik stel voor dat mevrouw Van Tongeren dit debat daar niet voor aanwendt, want — met alle respect — daar gaat dit debat echt niet over.

Mevrouw **Van Tongeren** (GroenLinks):
Ik denk dat dit misschien wel een grappige misvatting is onder defensiewoordvoerders. Je kunt namelijk geen kernwapens maken zonder grondstoffen. Er zijn maar een paar landen ter wereld die dat kunnen, onder andere Nederland. Wij beheersen die techniek onder andere in URENCO. Je kunt niet zeggen dat je van kernwapens af wilt, maar geen problemen hebt met de methode, kennis en grondstoffen om ze te maken, en met het opwerkingsproces en de handel in brandstofstaven die ook opgewerkt zijn. Nogmaals, als je serieus meent dat je in Nederland en in NAVO-verband kernwapens niet zou moeten moderniseren, moet je dan ook niet eens bekijken waar de grondstoffen voor die modernisering vandaan komen?

De heer **Knops** (CDA):
Ik verval in herhaling als ik zeg dat dit debat hier niet over gaat. Het feit dat dit in Nederland plaatsvindt, wil niet zeggen dat het alleen voor wapens bedoeld is. Ik snap het

bruggetje niet waarop mevrouw Van Tongeren doelt. Als u het wel begrijpt, voorzitter, wil ik er best op ingaan.

De heer **Ten Broeke** (VVD):
Ik vind dat het CDA wel erg gemakkelijk weg probeert te kruipen voor de realiteit die zij nu zelf ook weer onder ogen moet zien. De heer Knops zegt dat hij bijna bij toeval in Washington was en toen en passant even dat kattebelletje afleverde. In de motie die door de heer Omtzigt is ingediend en die door veel partijen in de Kamer is gesteund — niet door de mijne; dat moge duidelijk zijn — staat niets over de B61. Er staat "verzoekt de regering, de verwijdering van Europese tactische kernwapens als harde doelstelling te formuleren". Er staat nergens iets over beperkingen. De vraag is dan ook of de heer Knops dat op deze manier nog steeds steunt.

De heer **Knops** (CDA):
Laat ik eerst een misverstand wegnemen over dat "bij toeval". Ik was in Washington voor een NAVO-reis. Omdat ik daar toch was, heb ik die brief daar afgeleverd. Ik ben echt niet naar Washington gegaan om een brief te posten daar, want dan had ik die net zo goed hier in de brievenbus kunnen doen. Het was in die zin toevallig dat dit samenviel. De heer Ten Broeke had het ook over makkelijk wegduiken. Ja, mijnheer Ten Broeke, die tactische kernwapens zijn de B61's. Veel meer soorten zijn er niet. Nou ja, wij hebben het inderdaad alleen over de B61 gehad.

De heer **Ten Broeke** (VVD):
Ten eerste is dat niet juist. Dat weet de heer Knops ook heel goed. Ten tweede gaat deze motie daar niet over. In deze motie gaat het heel duidelijk over een eenzijdige stap. De vraag is dan ook of de heer Knops die motie vandaag nog steeds voor zijn rekening zou willen nemen en of hij nog steeds voor zijn rekening zou willen nemen dat er misschien geen militair nut is. De heer Knops heeft zelf al aangegeven dat er wel degelijk sprake is van modernisering, ook bijvoorbeeld aan Russische zijde. Denk aan de Iskandar-raketten die nu in Kaliningrad staan. Ik kan nog wel even doorgaan op dat vlak, maar daar heeft de heer Knops in zijn bijdrage ook al voldoende over gezegd. Ik sta er niet over te juichen. Integendeel, ik vind het verschrikkelijk dat het die kant opgaat. Maar de vraag is wel of de bijdrage die het CDA twee jaar geleden hieraan leverde, daadwerkelijk een bijdrage was. Als ik die vergelijk met de manier waarop de heer Knops vandaag dit debat aangaat, zou ik vragen: durft hij vandaag deze motie nog een keer te ondertekenen?

De heer **Knops** (CDA):
De heer Ten Broeke kan alvast gaan zitten om die motie in te dienen, zou ik zeggen. Dan zal hij zien hoe wij daarmee omgaan. Kijk, dit is allemaal heel interessant. Ik snap de heer Ten Broeke ook wel, want dit was indertijd een aangelegen punt. De heer Ten Broeke was heel ontevreden over het feit dat wij die lijn kozen en ons afvroegen of het nog wel nodig was om die wapens te vervangen. Ik heb dat pleidooi te allen tijde verdedigd, maar het is nu een gegeven. Het zijn Amerikaanse wapens. Zolang binnen de NAVO niet wordt gezegd "wij willen daarvan af" kunnen wij dat niet voorkomen. Tenzij we doen wat de heer Sjoerdsma zegt en een hek ... Bij Schiphol mogen ze niet binnen als ze daar aankomen als ze weer gemoderniseerd zijn, maar dat is nog maar de vraag. Als we dat zouden doen, zitten we op de lijn van Sjoerdsma. Daaraan hebben wij eerder geen steun gegeven. Dat ga ik vandaag ook niet doen. En wat betreft modernisering: ook zonder modernisering hebben wij genoeg van dit spul, dus ook al worden ze niet gemoderniseerd, blijft aan beide kanten het gevaar van inzet en dreiging aanwezig.

☐

De heer **Van Klaveren** (Groep Bontes/Van Klaveren):
Voorzitter. We danken allereerst de initiatiefnemers van het burgerinitiatief Teken tegen Kernwapens voor de betrokkenheid, maar wij merken wel meteen op dat zij een levensgevaarlijk voorstel hebben geschreven. Het instellen van een nationaal verbod op kernwapens is wel het minst verstandige dat Nederland zou kunnen doen. Het kabinet moet juist afstappen van de doelstelling om alle kernwapens te ontmantelen en alle tactische, nucleaire wapens uit Europa te verwijderen. Laat deze krachtige wapens gewoon maar staan, juist in het belang van onze veiligheid.

Idealistische, onnozele politiek van het kabinet kunnen wij ons zeker op dit moment in de geschiedenis absoluut niet veroorloven. Dat ondermijnt ook de nucleaire strategie van de NAVO. De beëindiging van de stationering van Amerikaanse kernwapens op Europees grondgebied zou Europa weerloos maken tegen de Russische dreiging.

De naïeve minister Koenders benadrukt binnen de NAVO het belang van nucleaire ontwapening, maar hij staat daar bijna alleen in. Dat stelt geopolitiek adviseur dr. Hellendoorn van de Universiteit Utrecht die vandaag al eerder is aangehaald. Het kabinet isoleert zich wat ons betreft met deze Woodstockpolitiek en dat is schadelijk voor Nederland. De echte vragen die wij vandaag moeten stellen zijn de volgende. Wat doen we als de Amerikanen besluiten om zelf hun wapens uit Europa terug te trekken? Wat gebeurt er als we niet meer kunnen schuilen onder de Amerikaanse nucleaire paraplu? Juist daar moeten wij over praten.

De Tweede Kamer nam eerder een motie aan waarin staat dat de F-35 geen nucleaire taak mag krijgen. Dat is een compleet verknipte motie, wat mijn fractie betreft. Wij willen dat de Nederlandse JSF's gewoon een kernwapentaak kunnen uitvoeren binnen de NAVO-verplichtingen. Hierover dienen wij vandaag ook een motie in.

De **voorzitter**:
En minister Koenders is de minister van Buitenlandse Zaken.

De heer **Van Bommel** (SP):
Toen de heer Van Klaveren nog in de PVV zat, pleitte die partij al voor het verlaten van de Europese Unie en even later ook voor het uittreden uit de Verenigde Naties. De Benelux hebben ze geloof ik nog niet ontdekt, maar daar moeten wij dan waarschijnlijk ook uit. Hoe zit het met het non-proliferatieverdrag? Vindt de heer Van Klaveren dat wij daar ook vanaf moeten? Moet Nederland zijn handtekening daaronder weghalen?

De heer **Van Klaveren** (Groep Bontes/Van Klaveren):
Misschien heeft de heer Van Bommel het een en ander gemist de afgelopen jaren, maar ik ben geen onderdeel meer van de PVV-fractie. Wij hebben een eigen partij, die VNL, VoorNederland, heet. Dank dat u mij de ruimte geeft om daar wat over te vertellen.

Het non-proliferatieverdrag staat. VNL heeft nooit gesteld dat wij uit de Benelux willen. Wij hebben ook nooit gesteld dat wij af willen van het non-proliferatieverdrag.

De heer **Van Bommel** (SP):
De heer Van Klaveren zegt: we moeten niet streven naar ontwapening. Maar dat is de kern van het non-proliferatieverdrag. Als je afstand neemt van de inhoud, kun je net zo goed je handtekening eronder vandaan halen.

De heer **Van Klaveren** (Groep Bontes/Van Klaveren):
Dan moet u het non-proliferatieverdrag nog maar een keer nalezen. We hebben het vandaag over eenzijdige ontwapening. Als de wereldvrede morgen uitbreekt en iedereen heel mooi kan zingen, dan zouden wij daar ook voor zijn, maar dat is niet het geval. Er is helaas een nucleaire realiteit. Die realiteit is dat uw voormalige bondgenoten in Rusland nog steeds een dreigende werking hebben op het Westen, ook op Nederland. Het lijkt ons heel onverstandig en zelfs dom om eenzijdig te ontwapenen. Tot die tijd moeten we juist moderniseren om die wapenwedloop niet te verliezen.

☐

De heer **Öztürk** (Groep Kuzu/Öztürk):
Voorzitter. De laatste woorden van de woordvoerder van het burgerinitiatief waren: een kernwapenverbod heeft politieke moed nodig; wie durft? DENK kan op het lijstje worden bijgeschreven, want DENK is voor een kernwapenvrije wereld. Maar sinds het verdrag uit 1970 zijn we 46 jaar lang bezig om die met elkaar te bereiken. 46 jaar lang onderhandelen, bluffen en praten, maar het doel van nul kernwapens komt maar niet in zicht. Zonder verplichting gaat het gewoon niet hard genoeg.

DENK is daarom voor een nationaal verbod op kernwapens. Als de internationale spelers er niet uit komen, moeten wij het goede voorbeeld maar geven, net als 115 andere landen die dat al hebben gedaan. Kernwapens richten onmenselijke schade aan de natuur en vele generaties mensen aan, en niet alleen door oorlog. Sinds 1950 waren er 32 ongelukken met kernwapens. 50 kernkoppen zijn vermist geraakt in de Koude Oorlog. Vele testgebieden zijn voor generaties lang besmet. Dit is angstaanjagend. Hoe staat het eigenlijk met de veiligheidsrisico's in Nederland? Hoeveel kosten maken wij om kernwapens op ons grondgebied te beveiligen en onder te brengen? Kan de minister hierop een helder antwoord geven?

Amerikaanse kernwapens horen volgens DENK niet thuis in Nederland, want Nederland is geen dependance van het Amerikaanse leger. Op dit moment wordt Nederland als een pion gebruikt in het nucleaire schaakspel tussen Amerika en Rusland. De mensen in het land begrijpen er niets meer van. Een grote meerderheid in ons land wil geen kernkoppen op ons grondgebied, maar deze regering durft geen vuist te maken. Bepaalt het Witte Huis wat er op ons grondgebied gebeurt? Waarom stuurt de regering de kernwapens niet gewoon terug? Griekenland en het Verenigd Koninkrijk deden dat toch ook? We gaan hier toch zelf over ons eigen grondgebied?

Tot slot. Een kernwapenvrije wereld begint bij onszelf: geen onderdak aan en belastinggeld naar massavernietigingswapens. Minister, durf naar de bevolking te luisteren. Durf onafhankelijk te zijn.

De heer **Van Bommel** (SP):
Ik hoor een krachtig pleidooi om het voorstel van PAX te steunen. Gaat DENK ook verder in dat pleidooi? Bent u ook voor verwijdering van kernwapens uit — ik noem maar een land — bijvoorbeeld Turkije?

De heer **Öztürk** (Groep Kuzu/Öztürk):
Het is heel bijzonder. Als ik hier sta, dan zien mensen blijkbaar Turkije op de achtergrond. Waarom vraagt u dit iedere keer? Waarom moet ik als Nederlands Kamerlid continu vragen over Turkije beantwoorden? U hebt in uw fractie een Kamerlid, mevrouw Karabulut, oorspronkelijk uit Turkije ...

De **voorzitter**:
Nee, nee, nee.

De heer **Öztürk** (Groep Kuzu/Öztürk):
Vraag aan haar wat zij ervan vindt.

De **voorzitter**:
Luister: volgens artikel 50 van de Grondwet vertegenwoordigen Kamerleden alle Nederlanders. Laten we het daarop houden.

De heer **Van Bommel** (SP):
Mijn vraag is gericht op kernontwapening in Europa. Ik vind het dan logisch om niet alleen over Nederland te spreken, maar ook over een bondgenoot in de NAVO die ook over kernwapens beschikt. Ik herhaal mijn vraag: is de heer Öztürk van mening dat ook kernwapens uit andere landen in Europa moeten worden verwijderd?

De heer **Öztürk** (Groep Kuzu/Öztürk):
Mijn eerste zin was en ik herhaal die: DENK is voor een kernwapenvrije wereld. Alle landen in de wereld zouden moeten stoppen met kernwapens, ook het land dat de heer Van Bommel net noemde. Alle wapens, alle kernwapens de wereld uit. Is dat helder genoeg?

De **voorzitter**:
Hiermee zijn we gekomen aan het eind van de eerste termijn van de zijde van de Kamer.

De beraadslaging wordt geschorst.

De vergadering wordt van 13.13 uur tot 13.49 uur geschorst.